

למידה בדרך החקר

כלים להנחיה, להערכה ולהעשרה

ללומדים ולמלמדים

אוסף תוצרים שנכתבו במסגרת תכנית הניסוי "למידה בדרך החקר" במקצועות
החובה הנלמדים בהיקף של 2 יח"ל (אזרחות, היסטוריה, ספרות ותנ"ך) בשנים
תשס"ט – תש"ע.

כתיבה ועריכה

ד"ר אסתי שדלצקי – רכזת תכנית הניסוי "למידה בדרך החקר" (תשס"ט-תש"ע)
ד"ר אמירה רום – היחידה להשתלמות עובדי הוראה, האוניברסיטה הפתוחה
מיכל לבנסברג – היחידה להשתלמות עובדי הוראה, האוניברסיטה הפתוחה

קראו והעירו: עדה רוזנברג ומירי אורן

תוכן העניינים

הקדמה	3
תיאור התהליך	4
מאמר : המחקר - כלי מרכזי להערכה מהימנה	6
שלבנים וצמתים בתהליך החקר	8
פרק 1 : שלב ראשון- תכנון הצעת המחקר והגשתה	11
1. הקדמה	11
2. מחוון לבחירת נושא העבודה ולתיחומו	12
3. ניסוח שאלת המחקר בהתאם לכללים בתחום הדעת	13
4. מחוון לאיתור מידע/ מקורות מידע, למיונם ולהערכתם	13
5. מחוון להחלטה על שיטת המחקר ותכנית מחקר ראשונית	14
6. מחוון לסקירת ספרות ראשונית	14
7. מחוון לתכנון העבודה ולגיבוש ראשי פרקים	15
פרק 2 : ביצוע המחקר וכתביב גוף העבודה	16
1. הקדמה	16
חלק א'- המחקר העיוני	17
המחקר במדעי הרוח והחברה	17
חלק ב'- ביצוע מחקר עיוני וכתביב גוף העבודה	24
קריטריונים להערכת ביצוע המחקר העיוני	24
חלק ג'- ביצוע מחקר כמותי וכתביב גוף העבודה	26
קריטריונים להערכת ביצוע המחקר הכמותי	26
חלק ד'- ביצוע מחקר וכתביב גוף העבודה- מיומנויות כתיבה	28
מחוון למיומנות מיזוג טקסטים	28
פרק 3 : הערכת התהליך- הערכת היחיד והערכת הקבוצה בתהליך החקר	29
1. הקדמה : למידה שיתופית ואופני הערכה	29
2. דוגמאות לקריטריונים אפשריים בהערכת עבודה בקבוצות	30
3. מחוון להערכת התהליך במבט לאחור	31
פרק 5 : הערכת התוצר הסופי	33
1. הקדמה	33
סיכום	34
נספחים	35
נספח א – המסמך לתלמיד	35
נספח ב - דוגמאות מהשטח למחוונים להערכת התוצר הסופי לפי תחומי דעת	44
מחוון להערכת עבודת חקר עיונית באזרחות	44
מחוון להערכת עבודת חקר כמותית באזרחות	47
מחוון להערכת עבודת החקר בתנ"ך	50
מחוון להערכת עבודת החקר בספרות	51
מחוון להערכת עבודת החקר בהיסטוריה בחמ"ד	52
מחוון להערכת עבודת החקר בהיסטוריה במ"מ	54

הקדמה

המסמכים, כלי ההערכה והמחווניים המוצגים בחוברת נכתבו על ידי צוות המפמ"רים, המדריכות ומורי תכנית הניסוי שהשתתפו בהשתלמויות שהתקיימו במחוזות השונים, במסגרת תחומי הדעת ובהשתלמות ארצית שהתקיימו בשנתיים הראשונות להרצתה של תכנית הניסוי (תשס"ט – תש"ע).

צוות המפמ"רים והמזכירות הפדגוגית שהפעיל את התכנית בשנתיים בהם נאספו התוצרים המופיעים בחוברת הוא: פרופ' ענת זהר – יו"ר המזכירות הפדגוגית בשנים תשס"ז – תשס"ט, שיזמה והניעה את התכנית, דרורה הלוי – תנ"ך מ"מ, ד"ר שלמה הרציג – ספרות מ"מ, שרה וידר – היסטוריה חמ"ד, מיכאל ירון – היסטוריה מ"מ, אדר כהן – אזרחות, דליה פניג – מ"מ סגן יו"ר המזכירות הפדגוגית ומנהלת אגף המפמ"רים ועדה רוזנברג – אחראית תחום חינוך לחשיבה במזכירות הפדגוגית.

רבים מהחומרים הם תוצאה של עבודתן המסורה והמעמיקה של מדריכות תכנית הניסוי: בלה בר לב, רוחמה וילשטיין, ניבאל חמאתי, נאוה לנצמן, אתי עמרם, ד"ר סיגל פרלמן, ד"ר ענת קדרון, שרה שאנני ורחל שחף ומורי תכנית הניסוי שהשתתפו בהשתלמויות השונות. תמיכה וייעוץ התקבלו גם מד"ר חני שלטון – מנהלת תחום הערכה מעצבת, ומהלנה קמרון – מנהלת גף משוב ארצי בראמ"ה – הרשות להערכה ומדידה במשרד החינוך.

בתשס"ט התקיימו השתלמויות מחוזיות ודיסציפלינאריות והשתלמות נוספת למורי בית הספר הריאלי (בית בירם) בחיפה (תצוין במיוחד תרומתן של ד"ר סיגל גוטר, ארנה שויד וסמדי אדלמן).

בתש"ע התקיימה השתלמות ארצית, שנבנתה ורוכזה על ידי ד"ר אמירה רום ומיכל לבנסברג מהיחידה להשתלמות עובדי הוראה במחלקה לחינוך ופסיכולוגיה באוניברסיטה הפתוחה. בהשתלמות הושם דגש על פיתוח כלי הנחיה והערכה לתהליך הלמידה בדרך החקר ולתוצרים. המורים והמדריכות שהשתתפו בהשתלמות תרמו רבות לפיתוח: דליה אופיר, רוחי בוארדי, בלה בר לב, פדרו גולדפרב, רוחמה וילשטיין, פיראס חורי, ניבאל חמאתי, רויטל טיקוצ'ינסקי, תמיר לוי סבג, נאוה לנצמן, שרון מדינה שרת, צחי סולומוביץ', ד"ר סיגל פרלמן, חגית פרץ, מיה צבי, ד"ר ענת קדרון, עינת רפאלי שושן, שרה שאנני ועדו שמש.

ריכוז מפגשי המפמ"רים ועבודת המדריכות ופיתוח ההשתלמויות והפעלתן נעשו על ידי ד"ר אסתי שדלצקי, רכזת תכנית הניסוי בשנים תשס"ט-תש"ע.

תיאור התהליך

החל משנה"ל תשס"ז אימצה מערכת החינוך באמצעות המזכירות הפדגוגית מדיניות פדגוגית המתמקדת בחינוך לחשיבה והבנה מעמיקה. במסגרת זו פותחו תכניות לכל שכבות הגיל. התכנית "למידה בדרך החקר" מוטמעת בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה החל משנת הלימודים תשס"ט¹.

תכנית החלוץ "למידה בדרך החקר", המיושמת בבתי הספר בחטיבה העליונה החל משנת הלימודים תשס"ט, פועלת בתחומי הדעת הבאים: היסטוריה (מ"מ וחמ"ד), ספרות, תנ"ך ואזרחות. התכנית מחליפה היבחנות במקצועות חובה אלו ברמה של 2 יח"ל. במסגרת תכנית זאת מלמדים המורים תכנית לימודים מצומצמת ומשלבים בה הוראה ולמידה בדרך החקר. התלמידים מוערכים על סמך מטלות בית ספריות שונות שקיבלו אישור על ידי המפמ"רים בתחומי הדעת המוזכרים לעיל, כולל עבודת חקר כתובה. ההערכה של תהליך החקר ושל העבודה הכתובה נעשית על ידי מורה הכתה. העבודה הכתובה מוערכת גם על ידי מעריך חיצוני.

התכנית הוצגה בחוזר מנכ"ל סט (1/א) ספטמבר 2008:

- הוראה ולמידה בדרך החקר מאפשרת פיתוח דרכי הוראה/למידה והערכה שבאמצעותם ניתן יהיה לקדם את בוגרי מערכת החינוך. בוגרים אלו יהיו בעלי יכולות של לומדים עצמאיים, סקרנים, ביקורתיים, בעלי יכולת לקבל החלטות מושכלות ובעלי כישורים לעבודה צוות.
- למידת החקר תהווה מרכיב בתרבות הבית ספרית בתהליכי הוראה למידה והערכה.
- התלמידים ירכשו מיומנויות חקר תוך התנסות במגוון תהליכי החקר לאורך כל שנות הלימוד באופן ספירלי.
- ישום התכנית הוא גם דרך לפיתוח מקצועי והעצמתו של המורה. תכנית הניסוי מאפשרת לקדם מורים בעלי מוטיבציה גבוהה ולפתח באמצעותם קבוצת איכות שתהווה בסיס למנהיגות חינוכית בהוראה בחטיבה העליונה.
- לתכנית חשיבות מיוחדת בכך שהיא מתווה את אופן ההוראה/למידה בדרך החקר במקצועות החובה. דרך הוראה זו קיימת במקצועות בחירה שונים ומגוונים. הפעלת התכנית במקצועות החובה מדגישה את החשיבות בה רואה הצוות המוביל את התהליך ליישום מקיף וכולל יותר של הוראה בדרך החקר במערך הלמידה הכולל בבית הספר העל יסודי.

בעזרת תכנית הניסוי של "למידה בדרך החקר" בחטיבה העליונה ייבדקו הנושאים הבאים:

1. בחינת דרך הוראה שמתמקדת בתהליך למידה מתמשך, המטפח אצל הלומדים חשיבה ביקורתית, חשיבה, יצירתית ומיומנויות של פתרון בעיות. תהליך זה מפתח לומדים עצמאיים בעלי כישורי חשיבה כגון שאלת שאלות, בנית טיעונים, הסקת מסקנות וכדומה.
2. שינוי בדרכי ההערכה - לא רק הערכה מסכמת אלא גם הערכה מעצבת. ההערכה בלמידת החקר מתייחסת הן להערכת התהליך והן להערכת התוצר. ההערכה היא מתמשכת ומעצבת את תהליך הלמידה וההוראה. תהליכי

¹ שדלצקי, א. (2009). "למידה בדרך החקר" בחטיבה העליונה. עמ' 147-161, בתוך דו"ח חינוך לחשיבה ("אופק פדגוגי") 2006-2009: תיאור, תובנות והמלצות להמשך. זוהר, ע. (עורכת). משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, ירושלים. (<http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/C8DED188-DFFA-4AC0-ACF9-8B36ADD54250/102103/doch.pdf>)

ההערכה משותפים לתלמידים, לעמיתים ולמורים ומהווים מסגרת למידה המאפשרת קשר בלתי אמצעי בין השותפים לתהליך הלמידה.

3. הערכת התלמיד תתבסס על מגוון תוצרים, שעבודת החקר הכתובה היא רק אחד מהם. התוצרים יהיו בהתאם למטרות הלמידה ולמהות הנושא הנחקר, וילוו בתהליך למידה, כתיבה ותיעוד.

4. פיתוח מקצועי של המורה על ידי שינוי המעורבות המקצועית שלו - הפיכתו לשותף ומלווה, מנחה ומכוון, יועץ ומעריך של התהליך ותוצריו.

המטרות והיעדים שהוצגו למעלה חייבו פיתוח כללי עבודה, חומרי למידה, מסמכי הנחיה, כלי הערכה ומחווניים המותאמים להוראה ולמידה בדרך החקר בתחומי הדעת המשתתפים בתכנית. צוות המפמ"רים, המדריכות והמורים המשתתפים בתכנית הניסוי בנו תשתית ראשונית לעבודה במסגרת תכנית הניסוי, נקבעו כללי עבודה ונכתבו מסמכים מתאימים לקידום תהליך הלמידה וההוראה בדרך החקר. מסמכים אלו מובאים בחוברת זו.

התוצרים המוצגים בחוברת משקפים חומרים שחלקם נמצאים עדיין בתהליכי בנייה ופיתוח, אבל הם מוצגים כאן כחלק מתהליך חשוב מאוד של למידה ושל התפתחות הן של הצוות המוביל את התכנית והן של התכנית עצמה. המסמכים המובאים כאן מהווים נקודת מוצא לחשיבה ולפיתוח נוספים בעבודה השוטפת בכיתות ובמסגרת השתלמויות מורים מתקדמות.

קיימת שונות רבה במידת העיבוד של המסמכים. שונות זו נובעת ממספר גורמים – חלק מן המסמכים מצויים בתהליך ראשוני בהתהוותו, ולא הגיעו לעיבוד סופי במסגרת העבודה בהשתלמויות, חלקם דורש התאמה לתחומי הדעת השונים והגרסה המוצגת כאן היא כוללת. יש שלבים וצמתים בתהליך שבגלל מורכבותם פותחו להם כלי הערכה רבים, בעוד שבשלבם וצמתים אחרים פותחו רק מספר מצומצם של כלי הערכה. על כל המסמכים לעבור שינוי והתאמה לתחומי הדעת השונים אחרי שישמשו את המשתתפים בתכנית ויופקו לקחים לגבי מידת התאמתם והדרכים לשיפורם ושינויים.

המסמכים המוצגים בחוברת ישמשו הן את המורים והן את התלמידים הלומדים בדרך החקר. חלק מכלי ההערכה והמחווניים מיועד לשמש ככלי עזר לתהליכי הערכה מעצבת וככלי מנחה שמאפשר לתלמיד עבודה עצמאית. במסגרת הלמידה בדרך החקר חשוב ביותר להרגיל את התלמידים לעבודה עם מחווניים ולתרגל איתם את הנושא, זאת כדי לתת מסגרת מובנית של כללי עבודה ושל קריטריונים ברורים לביצועה ולכתיבתה של עבודת החקר, כמו גם למרכיבים נוספים בתהליך, למשל עבודת צוות וקשרי מורה-תלמיד. כך ניתן לכוון את העבודה המשותפת של המורים והתלמידים.

מאמר: המחווה - כלי מרכזי להערכה מהימנה

כתבה ד"ר אמירה רוס, היחידה להשתלמות עובדי הוראה, האוניברסיטה הפתוחה

מהימנות בהערכה - פירושה הוא דיוק ועקביות בהערכה. מהימנות ההערכה חשובה במיוחד כאשר סמכויות ההערכה מועברות לצוותי המקצוע בבתי הספר, ולפיכך קיים צורך להקפיד על הטמעת פעולות להגברת מהימנות ההערכה. המטרה היא להבטיח דיוק בהערכה גם אם יש מעריך אחד בלבד. היעדר דיוק משלב שונות לא רלבנטית בציוני התלמידים ועל כן פוגם בתקפות ההערכה ועלול ליצור מצב שבו מפרשים את ציוני תלמידים באופן מוטעה, ועלולים לנקוט, שלא בצדק, בפעולות הנובעות מפרשנות זו.

כאשר סמכויות ההערכה עוברות לידי בית הספר, על צוות המקצוע הבית-ספרי לבנות כלים מושכלים להערכה. אחד הכלים החשובים ביותר להשגתה של מהימנות ההערכה במטלות הוא המחווה – סולם הערכה המבוסס על קריטריונים מוגדרים היטב.

כדי לבצע הערכה מהימנה, חייבים לבנות מחווים אחידים, מדויקים ומפורטים שיצביעו באופן מדויק ככל האפשר על רמת הביצוע הנדרשת מלומד ברמות השונות.

החלופות בהערכה מאפשרות מתן מטלות מורכבות כמו עבודת חקר, שאין עליהן בהכרח תשובה חד-משמעית. כאשר המטלה היא מורכבת ובעלת אפשרויות תגובה אחדות, יש צורך בקריטריונים להערכה המוגדרים היטב על מנת להבטיח שיפוט מהימן, הוגן ותקף. ככל שיעדי ההערכה מוגדרים יותר, כן הקריטריונים להערכת הביצוע ברורים יותר, ומהימנות ההערכה גבוהה יותר.

נקודת המוצא של המחווה היא יעדי המטלה - המחווה בודק אם אכן הושגו היעדים הללו, כלומר - היעדים מהווים את הבסיס להגדרת הקריטריונים להערכה. כל קריטריון כזה מפורט לרמות ביצוע (לא פחות מ-3 רמות ביצוע: גבוהה, בינונית, נמוכה), המגדירות את רמת הביצוע המצופה מהלומד ברמות השונות. אלה הם קריטריונים וסטנדרטים לביצוע ועליהם להיות ברורים ומוגדרים. הפירוט לפי רמות הביצוע המצופות חייב להיקבע בהתאם לאוכלוסייה ובהתאם לציפיות המקצוע.

בנייה נכונה של המחווים מאפשרת לבצע הן הערכה מספרית והן הערכה מילולית המשלימות זו את זו: ההערכה המילולית מציינת את מיקום הלומד על גבי סולם ההערכה, מדגישה את הביצועים הנכונים והשגויים שלו ואת המרכיבים שעליו לשפר כדי להעלות את רמת ביצועיו. ההערכה המספרית מספקת את הציון על הרצף המוכר.

המחווה, אם כן, משמש גם ככלי חשוב לעיצוב תפקודו של הלומד. הלומד חייב לקבל לידי מראש את המחווה, כדי שיהיה מודע לכל הנדרש ממנו בביצוע המטלה, וכך משמש המחווה ככלי לשיפור התפקוד: בעזרתו הלומד יכול להעריך בכוחות עצמו את רמת הביצוע שלו ולראות מה עליו לבצע כדי לשפר את ביצועיו.

המחווה צריך להיבנות בעבודה שיתופית של צוות המקצוע. עבודת הבנייה מתבצעת בשלבים:

- ☒ תרגום היעדים לקריטריונים להערכה (אפשרי גם לתרגם את היעדים לממדים כלליים, ואת הממדים לפרט לקריטריונים להערכה);

- ☒ החלטה על המשקל היחסי של כל אחד מהקריטריונים (בהתאם לחשיבות היעד ו/או למשך הזמן שהוקדש להשגתו בעת תהליך ההוראה);
- ☒ פירוט כל קריטריון ל- 3-5 רמות ביצוע (סטנדרטים) מוגדרות היטב;
- ☒ חלוקת הניקוד של הקריטריון בין רמות הביצוע המתייחסות אליו.
- יש לתקף את המחוון באמצעות בדיקת חלוץ (פיילוט) של תוצרים אחדים על ידי יותר מבודק אחד (בדיקת מהימנות בין-שופטית) ולשפצו על-פי הצורך, זאת לאחר דיון בצוות המקצוע.
- מחוון הבנוי כהלכה מאפשר הערכה מהימנה על-ידי בודקי המטלה לצורכי הערכה מעצבת בשלבים שונים תוך כדי תהליך והערכה מסכמת עם תום התהליך, והדבר משמעותי בעיקר כאשר הדברים אמורים במטלה מורכבת ומתמשכת לאורך זמן המאפשרת מגוון תשובות כמו עבודת חקר.

שלבים וצמתים בתהליך החקר

עבודת החקר הינה עבודה תהליכית שמניבה תוצרי ביניים ותוצרים סופיים. על פי רוב מדובר בעבודה קבוצתית ובהתאם לכך יהיו בתוצרי הביניים ובתוצרים הסופיים הן תוצרים אישיים והן תוצרים קבוצתיים.

החלוקה לשלבים ולצמתים גמישה בהתאם לצורכי הלומדים, לדרישות המנחה ולתחום הדעת. השלבים והצמתים מהווים נקודות עצירה וחשיבה עבור כל הנוגעים בדבר: החוקר הצעיר, הקבוצה והמנחה. זוהי עצירה המאפשרת למידה עצמאית, הדרכה מכוונת או הנחיה לצרכים שונים, כגון הקניית מיומנויות, הערכה, הגשת תוצר משמעותי וכדומה. כל עצירה מלווה בהתבוננות רפלקטיבית אישית או קבוצתית.

דוגמאות לדרכי עבודה אפשריות בכל צומת

- הקניית מיומנויות - רמה כיתתית
- פעילות לומד ברמה אישית ו/או קבוצתית
- מפגשי הנחיה מנחה-לומד (גם באמצעות תקשוב)
- הערכה עצמית (יומן מעקב אישי)
- הערכה על ידי המנחה (על בסיס קריטריונים וסטנדרטים מוגדרים)
- הערכת עמיתים (על בסיס קריטריונים וסטנדרטים מוגדרים)

דוגמאות למיומנויות שניתן להקנות בתהליך החקר

- תיחום הנושא מבחינת זמן מרחב ועניין.
- הכרות עם שיטות מחקר איכותניות וכמותיות, התאמתן וקישורן לנושאים מתחומי דעת שונים.
- מיומנויות מידעניות, כגון: הכרות עם העקרונות והשיטות בבסיסה של מידענות מושכלת, הכרות עם מרכזי מידע ומקורות מידע מגוונים, התאמת מקורות מידע לצורכי העבודה, בדיקת איכות המידע ומידת הרלבנטיות לצרכי העבודה.
- התנסות בארגון טקסט ובפיתוחו בתהליך הקריאה והכתיבה. הכרת מבנים רטוריים, הכרת עקרונות פיתוח בטקסטים עיוניים כתובים והתנסות בשימוש בהם בתהליך כתיבת הפרקים של העבודה העיונית.
- התנסות אותנטית ומשמעותית במיומנויות של קריאה פעילה, כמובילה לכתיבה עיונית משמעותית: תמצות ענייני מכליל וביקורתי של טקסטים עיוניים ומיזוג טקסטים לכתיבה עיונית עצמית מקורית.
- התנסות בכתיבה ובארגון של מבנים אוניברסאליים של מחקר אקדמי, כמו דף השער; תוכן העניינים; הקדמה; מבוא; סיכום; הערות שוליים; רישום ביבליוגרפי; נספחים.
- פיתוח חשיבה ביקורתית, רפלקטיבית; מושכלת.
- פיתוח מיומנויות של עבודה בצוות.

הצעה לשלבים ולצמתים

שלב 1: תכנון הצעת המחקר והגשתה

הצמתים

- בחירת נושא לכתיבת העבודה ותיחומו
- ניסוח שאלת המחקר בהתאם לכללים בתחום הדעת
- איתור מידע ומקורות מידע ביבליוגרפים, מיונם והערכתם
- החלטה על שיטת המחקר ותכנית מחקר ראשונית
- סקירת ספרות ראשונית
- תכנון העבודה : גיבוש ראשי פרקים
- כתיבת הצעת מחקר

שלב 2: ביצוע המחקר וכתיבת גוף העבודה

הצמתים

- כתיבת סקירת ספרות מלאה
- ביצוע המחקר- מחקר כמותי :
 - א. הגדרה אופרטיבית של משתנים
 - ב. ניסוח השערות מחקר
 - ג. הצגת הליך המחקר
 - ד. הצגת כלי המחקר ואופן הפעלתם
 - ה. הצגת המדגם- אוכלוסיית המחקר והרציונאל לבחירתה
 - ו. ביצוע המחקר : הפעלת כלי המחקר, איסוף נתונים וניתוחם
 - ז. הצגת ממצאי המחקר
- ביצוע המחקר- מחקר איכותני / תאורטי/ עיוני :
 - א. התאמת מקורות לסוגיה הנבחרת
 - ב. בחירת מושגים תאורטיים רלבנטיים לסוגיה הנבחרת
 - ג. הצגת המדגם- אוכלוסיית המחקר והרציונאל לבחירתה
- מיומנויות כתיבה : תמצות, מיזוג טקסטים
- ניתוח הממצאים והצגתם- האם הצגת הממצאים מספקת מענה לשאלת המחקר
- ארגון המידע על פי ראשי הפרקים שאושרו

שלב 3 : הגשת הטייטה הסופית

הצמתים

- סיכום הממצאים
- דיון- ארגון המסר, התייחסות לתחום הדעת, התייחסות לסקירת הספרות
- הצגת מסקנות הנובעות מהממצאים והדיון בהם
- תיקון הטייטה והגשת תוצר סופי

שלב 4 : הגשת התוצר הסופי של עבודת החקר

העבודה תכלול

- הקדמה אישית
- מבוא ורקע תאורטי
- הצגת שאלת המחקר
- הצגת מערך המחקר/ תכנית העבודה
- הצגת הממצאים
- דיון ומסקנות
- סיכום
- רשימת מקורות
- נספחים

פרק 1: שלב ראשון- תכנון הצעת המחקר והגשתה

1. הקדמה

שלב התכנון והגשת הצעת המחקר כולל שבעה צמתים. הצומת הראשון, בחירת נושא לכתיבת העבודה ותיחומו, מתחיל בבחירת נושא מחקר מתחום הדעת. תהליך הבחירה משלב חיפוש חומרים וקריאת מידע מתאים בנושא העבודה, בהנחיתו של המורה המנחה. משנמצאו חומרים מתאימים, ימקד התלמיד את הנושא וינסח אותו בהיקף ובהעמקה כנדרש בתכנית. בצומת השני ינסח התלמיד את שאלת המחקר בהתאם לכללים בתחום הדעת. הצומת השלישי כולל איסוף מקורות מידע ביבליוגרפיים ומיונם בהתאם למידת הרלבנטיות שלהם לשאלת המחקר ו/או על פי היבטים שונים של הנושא. בצומת הרביעי יגובשו ראשי פרקים ראשוניים בהתאמה להיבטים מרכזיים של השאלה הנחקרת, וכבסיס לראשי פרקים לעבודה, לשאלת המחקר ולמקורות המידע. הצומת החמישי עוסק בכתיבה של סקירת ספרות ראשונית מתוך המקורות הביבליוגרפיים ובהתאם לראשי הפרקים שנוסחו. תכנית המחקר היא עיקרו של הצומת השישי, שבו יתמקד התלמיד בתכנון שיטות המחקר ובהתאמת כלי המחקר. הצומת השביעי, כתיבת הצעת המחקר, כולל הגשת הצעת מחקר כתובה על בסיס כל מרכיבי התכנון שנעשו עד כה.

בפרק זה יוצגו מחוונים לששת הצמתים של השלב הראשון. המחוונים נכתבו על ידי מורים מתחומי דעת שונים ומטרתם להעריך את תהליך כתיבת ההצעה ואת התוצר המתקבל בשלב ראשון. על הקורא לתת דעתו כי במידת הצורך תידרש התאמה אישית והתאמה לתחום הדעת.

2. מחוון לבחירת נושא העבודה ולתיחומו

הביצוע המצופה מהתלמידים ברמות השונות			הקריטריונים להערכה
1 רמה נמוכה	2 רמה בינונית	3 רמה גבוהה	
אין בנושא עניין מחקרי הנושא מאוד שכיח ואין בנושא חידוש	יש בנושא עניין מחקרי, הנושא שכיח אין בנושא חידוש	יש בנושא עניין מחקרי, יש בנושא חידוש, הנושא מיוחד ואינו שכיח	הנושא שנבחר מעניין ויש בו חידוש
יש מעט מאוד מקורות מדעיים ואינם מגוונים	אין די מקורות מדעיים או שאינם מגוונים	יש הרבה מקורות מדעיים מגוונים	יש מקורות מדעיים עליהם ניתן להסתמך בכתיבת העבודה
קשה להשיג את המקורות והם אינם ברשות התלמיד	הנגישות למקורות המידע מוגבלת ורק חלקם בנמצא	יש נגישות למקורות המידע והם בנמצא	נגישות התלמיד למקורות המדעיים
הכלים המדעים שיש לתלמיד לא יאפשרו לתלמיד לבדוק את הנושא		הכלים שברשות התלמיד יאפשרו לו לבדוק את הנושא	כלים לבדיקת הנושא
לתלמיד יש ידיעות קלושות על הנושא		לתלמיד יש ידע מוקדם ומידע רב על הנושא	הידע של התלמיד על הנושא
המניעים לבחירה אינם ברורים		המניע לבחירה מפורט וברור, למשל, עניין אישי, סקרנות, ידע על הנושא, יש עניין רב בנושא, תרומה, רלבנטיות לתכנית הלימודים בהקשרה הרחב וכדומה	פירוט המניעים לבחירה

3. ניסוח שאלת המחקר בהתאם לכללים בתחום הדעת

הביצוע המצופה מהתלמידים ברמות השונות			הקריטריונים להערכה
1 רמה נמוכה	2 רמה בינונית	3 רמה גבוהה	
			השאלה ניתנת לבדיקה ודורשת עריכת מחקר על מנת לענות עליה
			השאלה מעוררת חשיבה, עניין או אתגר
			השאלה מזמנת חיפוש מקורות מידע מגוונים ואין לה תשובה מן המוכן
			השאלה מנוסחת בברור, מתוחמת בזמן / במקום / במבחר יצירות (קורפוס) ורלבנטית לנושא
			השאלה מכילה את כלי המחקר (מושג מרכזי, תופעה) ואת מבחר היצירות
			השאלה מבוססת על טענה, השערה או הנחה שיש לחקור ולבדוק אותה

4. מחוון לאיתור מידע/ מקורות מידע, למיונם ולהערכתם

הביצוע המצופה מהתלמידים ברמות השונות			הקריטריונים להערכה
1 רמה נמוכה	2 רמה בינונית	3 רמה גבוהה	
יש מקורות המתייחסים רק להיבט אחד של הבעיה ולא ניתן מענה לשאלת החקר	יש מקורות רק לחלק מתת הנושאים וניתן מענה חלקי לשאלת החקר	יש מקורות לכל אחד מתת הנושאים והם נותנים מענה לשאלת החקר	המקורות רלבנטיים, מקיפים את הבעיה על כל היבטיה ונותנים מענה לשאלת החקר
אין גיוון בכלל או רק מקורות פשוטים כמו ספרי לימוד, מקורות יעץ (אנציקלופדיות וכדומה)	גיוון חלקי: מקורות מסוג אחד, והמקורות טובים	יש גיוון בסוגי מקורות	מגוון המקורות
מקורות מיושנים וכבר נכתבו בנושא מחקרים חדשים.	יש מקורות עדכניים, אך הם אינם מחדשים.	המקורות חדישים ומחדשים, ואם שולבו מקורות ותיקים – הם כאלה שאין להם תחליף עדכני.	עדכניות וחידוש

5. מחוון להחלטה על שיטת המחקר ותכנית מחקר ראשונית

הביצוע המצופה מהתלמידים ברמות השונות			הקריטריונים להערכה
1 רמה נמוכה	2 רמה בינונית	3 רמה גבוהה	
			תכנון המחקר באמצעות הצגת שיטת מחקר ותכנית מחקר ראשוניות: • התאמה בין השיטה הנבחרת לשאלת המחקר • השיטה תאפשר לתת מענה לשאלת המחקר. • לוח הזמנים ריאלי- בהלימה לשנה"ל

6. מחוון לסקירת ספרות ראשונית

הביצוע המצופה מהתלמידים ברמות השונות			הקריטריונים להערכה
1 רמה נמוכה	2 רמה בינונית	3 רמה גבוהה	
אין הרמוניה ומילות קשר בין הטקסטים-אין אחידות, אוסף טיעונים ללא יסוד מארגן	יש הרמוניה פנימית בצורה לא שוטפת, היסוד המארגן לא ברור אך הפרק נכתב לפי מיון כלשהו	יש הרמוניה לאורך כל הפרק הספרותי, רצף ברור ויסוד מארגן בולט וברור מתוך רצף הטענות	הלימה והתאמה (הרמוניה) פנימית בכתיבת התאוריה, יצירת רצף והבלטת יסוד מארגן
יש איסוף טיעונים בלבד, הצגה לא סדירה של טיעונים.	ניסוח הטענות מעט מבולבל, הצגה מקרית	ניסוח הטענות ברור, הצגה שיטתית ולוגית של הטענות. יכולת ביסוס של הטענות.	בהירות והצגת טיעונים
משלב נמוך של השפה. תחביר בעייתי, שימוש בסלנג ושפה לא נקייה- תת שפה, לשון דלה, ללא התייחסות לכללי הכתיבה	ניסוח לקוי, ערוב שפת דיבור, כללי כתיבה לקויים	ניסוח תקני, כללי כתיבה נכונים: פיסוק, משלב כתיבה ראוי. תחביר תקני. עושר לשוני	ניסוח רעיונות ומיומנויות כתיבה
אי שימוש בני"ל, התעלמות	שימוש חלקי או לא עקבי	משתמש בשפת ביקורת ספרות (מטאפורה, דימוי, חרוז, חזרה, מספר)	שימוש במונחים
אין מיזוג בכלל, אין סיכום עצמאי, אלא העתקת קטעים בלבד	יש מיזוג חלקי ואין הבחנה בין עיקר לטפל	מיזוג מלא של מספר מקורות מידע, תוך תמצות הרעיונות המרכזיים	מיזוג טקסטים והבנת המאמרים
אין הערות שוליים בכלל	ציון חלקי להערות שוליים לחלק מהמקורות	ציון כל המקורות בהערות שוליים	כתיבת הערות שוליים (אמינות)
אין הקפדה על כתיבת ביבליוגרפיה נכונה	חלק מהביבליוגרפיה נכתבה לפי הכללים	כל רשימת הביבליוגרפיה נכתבה על פי כללי הכתיבה האקדמאיים	רישום ביבליוגרפיה לפי הכללים

7. מחוון לתכנון העבודה ולגיבוש ראשי פרקים

הביצוע המצופה מהתלמידים ברמות השונות			הקריטריונים להערכה
1 רמה נמוכה	2 רמה בינונית	3 רמה גבוהה	
			תכנון העבודה : יש גיבוש ראשוני של ראשי פרקים, הנובע מהסוגיה הנבחרת ושתוכנם וסדר הצגתם ייתן מענה לשאלת המחקר

פרק 2: ביצוע המחקר וכתיבת גוף העבודה

1. הקדמה

השלב השני מוקדש לביצוע המחקר וכתיבת גוף העבודה. בשלב זה ממוקדת העשייה בביצוע המחקר ובכתיבה. אופיו ומהלכו של שלב ביצוע המחקר וכך גם הצמתים לביצוע המחקר ייקבעו בהתאם לבחירה בשיטת המחקר.

ניתן לסווג את עבודות החקר לשתי קטגוריות מרכזיות של **שיטות חקר** :

1. **שיטות מחקר אמפיריות** עוסקות בתופעה הניתנת לצפייה ולתיעוד כך שנבנה בסיס נתונים המאפשר את המחקר. המחקר מתבסס על נתונים שנאספו מהשטח באמצעות כלי מחקר (ראיונות, תצפיות, סקרים, ניסוי). שיטה זו כוללת שני סגנונות מחקר עיקריים : מחקר אמפירי **כמותי** ומחקר אמפירי **איכותני**.

2. **שיטות מחקר עיוניות** מתבצעות באמצעות מאמרים, ספרים, אינטרנט, ארכיונים, סרטים, עיתונים ומסמכים. השיטה המתבססת על עיבוד מקורות מידע וארגונים. השאלות המחקריות נסמכות על התיעוד מן המקורות ולא על תצפיות. התשובות נמצאות בטקסטים ותפקידו של הכותב הוא להראות באופן מקורי את היחסים בין המקורות ולהוכיח שליטה טובה בהם.

ביצוע המחקר יתואר בארבעה חלקים : הראשון - מסמך עיוני אודות שיטות המחקר. אחריו שני חלקים יישומיים בהתאם לשתי השיטות, העיונית והכמותית, שתוארו לעיל. החלק הרביעי עוסק במיומנויות כתיבה ויצג קריטריונים מקצועיים בנושא.

החלק הראשון, מציג מסמך המתאר את המחקר העיוני ואת דרכיו. בהמשך יודגמו מבנים לוגיים שונים של עבודות מחקר

החלק השני מתאר את ביצוע המחקר העיוני. הצמתים לביצוע מחקר עיוני ייחודיים לכל תחום דעת וניתן לקרוא עליהם **במסמך לתלמיד** (ראו נספח א).

ניתן למצוא בחלק זה קריטריונים ראשוניים להערכת שלב ביצוע המחקר, פרי עבודתם של מורי הפרויקט.

החלק השלישי מתאר את ביצוע המחקר הכמותי ואת צמתיו. בחלק זה יודגמו קריטריונים נבחרים להערכת ביצוע המחקר הכמותי.

החלק הרביעי מציג מיומנויות הבעה בכתב בכללן מחוונים מקצועיים להערכה של הבעה בכתב.

חלק א' - המחקר העיוני

המחקר במדעי הרוח והחברה

מיכל לבנסברג-יצחק וד"ר אמירה רוס,
היחידה לקידום מקצועי של עובדי הוראה, האוניברסיטה הפתוחה

לימוד ומחקר בתקופה פוסט מודרנית מתאפיינים בין השאר וכיאה לרוח התקופה בפלורליזם בגווני המחקר. בעוד המחקר בתקופה המודרנית הושפע רובו ככולו מהגמוניית המודל האמפירי-פוזיטיביסטי של מדעי הטבע, כך אנו עדים כיום לרב גוניות של סוגי המחקר. בהקשר אמביוולנטי זה ננסה להגדיר מהי מהות המחקר העיוני במדעי הרוח ונמפה את מרכיביו ואת דרכיו.

שתי נקודות מבט שונות להבנת המחקר העיוני

ניתן להבין ולכתוב על המחקר העיוני משתי נקודות מבט שונות: **השוואתית וייחודית.**

- נקודת המבט הראשונה משווה בין המחקר העיוני לבין המחקר האמפירי, ולמעשה מתרגמת את המודל האמפירי-כמותי למודל עיוני מקביל. בתוך כך יש המשווים את המחקר העיוני כפלג של המחקר האמפירי-האיכותני.
- נקודת המבט השנייה מתארת את המחקר העיוני באופן אותנטי תוך שימוש בנרטיב ייחודי הלוקח מעולם המושגים העיוני-תאורטי של מדעי הרוח. על פי תפיסה זו ניתן למצוא פלגים ייחודיים של המחקר העיוני בהתאם לדיסציפלינות השונות ולמתודולוגיות החקירה הייחודיות שהתפתחו בתחום.

בין עבודת חקר לשיטת המחקר

עבודת חקר מוגדרת כעבודה יצירתית ועצמאית המבקשת לענות על שאלה מחקרית באופן מקורי, המבוסס על כלים אקדמיים ומיומנויות כלליות. מיומנויות אלה כוללות יכולת כתיבה, חשיבה אנליטית, יכולת הפרדה בין עיקר לטפל ויכולת להתמודד עם סוגיה עקרונית באופן המצמצם ככל האפשר סתירות לוגיות ואמפיריות. בכדי להתמודד עם מטלה מורכבת זו, בדרך שתוביל לתובנה תאורטית כנדרש במדעי הרוח, אנו בונים מערך מחקר.

מערך המחקר הוא "מפת הדרכים" התכליתית, המסבירה לנו כיצד עלינו לפתח עבודת מחקר מהשלב הכללי מאוד של מציאת נושא מחקר שמעניין אותנו מבחינה תאורטית או אמפירית, דרך ניסוח שאלת מחקר, עד הגעה לממצאים ולדיון בהם. בכך מערך המחקר מהווה מעין תכנית לפרויקט עצמאי שתכליתו להבהיר לעצמנו ולסביבה האינטלקטואלית שבה אנו פועלים כיצד אנו מתכוונים לבחון את נושא המחקר שלנו.

שיטת מחקר: שיטת המחקר צריכה לעמוד בקריטריונים של אישוש-חיזוק, הפרכה-החלשה. היא אמורה לאפשר לחוקר לחזור ולבדוק את המסקנות, את הכלים שבהם השתמש ואת הכללים המקובלים לשימוש בשיטה זו או אחרת. במסגרת זו יש לבדוק את ההשערות, את הדיון, את סגנון הכתיבה ואת סדר הצגת הדברים.

ניתן לסווג את עבודות החקר לשתי קטגוריות מרכזיות של **שיטות חקר** :

1. שיטת מחקר אמפירית עוסקת בתופעה הניתנת לצפייה ולתיעוד כך שנבנה בסיס נתונים המאפשר את המחקר. המחקר מתבסס על נתונים שנאספו מהשטח באמצעות כלי מחקר (ראיונות, תצפיות, סקרים, ניסוי). שיטה זו כוללת שני סגנונות מחקר עיקריים : מחקר אמפירי **כמותי** ומחקר אמפירי **איכותני**.

2. שיטת מחקר עיונית מתבצעת באמצעות מאמרים, ספרים, אינטרנט, ארכיונים, סרטים, עיתונים ומסמכים. השיטה המתבססת על עיבוד וארגון מקורות מידע. השאלות המחקריות נסמכות על התיעוד מן המקורות ולא על תצפיות. התשובות נמצאות בטקסטים ותפקידו של הכותב הוא להראות באופן מקורי את היחסים בין המקורות ולהוכיח שליטה טובה בהם.

סגנונות המחקר ומה שביניהם

המשותף לכל סגנונות עבודת המחקר ולשיטות המחקר :

1. שיטתיות- הקפדה על שיטה עקבית לכל אורך העבודה.
2. התבססות על נתונים מהימנים ותקפים.
3. חתירת החוקר אל האמת מבחינת יושר ומהימנות.

ההבדלים בין סגנונות המחקר הינם בכלי המחקר, במתודולוגיות המחקר ובשאלת החקר.

מחקר כמותי

עוסק בבדיקת תאוריות קיימות, במציאת קשר בין משתנים, בניבוי העתיד על פי העבר. הוא יוצא מתוך חומר עיוני ותאוריות.

שאלת המחקר תבדוק התייחסות בין משתנים, לדוגמה : "מהו היחס בין הטמפרטורה לנפח?"
לכן במחקר כמותי שאלת המחקר צריכה לכלול שני משתנים לפחות.
המחקר הכמותי בנוי בצורה שיטתית ועונה על השערות שהעלה החוקר. כלי המחקר- ניסוי, שאלון סגור, סקרים, תצפית. תהליך המחקר כולל הגדרת הגורמים החשובים ביותר במסגרת נושא המחקר כמשתני המחקר. ניסוח המשתנים מוביל אל השערות מחקר ברורות. אלה מתייחסות אל כיוון הקשר בין אותם משתנים. לאחר ניסוח ההשערות יבוא החלק של עיצוב הגדרות אופרטיביות בנות-מדידה של המשתנים ושל ההשערות. הגדרות אלה יצטרכו לקחת בחשבון את שיטת הדגימה ואת כלי המחקר. ניסוח ההגדרות מתנהל על בסיס מתמיד של בדיקת התוקף והמהימנות של הגדרות המחקר וממצאיו. בסוף המחקר נגיע אל ממצאים המתייחסים במפורש אך ורק אל השערות המחקר.

מחקר איכותני

עוסק בהבנת תופעות, תיאור המציאות, השוואות. לעתים נקרא איכותני- פרשני. מחקר איכותני נובע מתוך שאלה המעניינת את החוקר. שאלת המחקר אינה בודקת יחס בין משתנים ודרך איסוף

הנתונים וניתוחם שונה מזו של המחקר הכמותי. כלי המחקר האיכותני : משתמשים בתצפיות ; ראיונות ; שאלון פתוח, ניתוח מסמכים, תעודות וכדומה

שאלת המחקר תתמקד בקבוצה חברתית מעניינת או במקרה היסטורי מעניין. העניין באותם מקרים יתבסס על תאוריה במובן הכללי ביותר של המושג.

גם כאשר המחקר האיכותני מתבצע בדגם אינדוקטיבי, תהיה לחוקר עמדה תאורטית כללית שתנחה אותו. גם כאן קיים צורך לעסוק בשיטות דגימה ובבחירת כלי המחקר שיתנו לנו את הדרך הטובה ביותר ללמוד באופן פרטני ומעמיק את אוכלוסיית המחקר. הממצאים מובילים אל תובנה חדשה לגבי הקבוצה הנדונה או מקרה המבחן. כלומר, מחקר איכותני מגיע למיצויו אם החוקר מסוגל לבוא ולפרש את הדרך בה מתרחשת אותה תופעה בדרך שונה מהדרך בה התייחסו אל אותה תופעה עד אותו שלב בספרות המחקרית.

מנקודת מבט השוואתית, יש שתי פרדיגמות מדעיות, הכמותית והאיכותנית. האחרונה מוגדרת לעתים כפרדיגמה "לא כמותית". הפרדיגמה הלא כמותית כוללת מחקר אתנוגראפי, חקר מקרה, חקר נרטיבים (ביוגרפיות), מחקר פעולה, מחקר עיוני- היסטורי, מחקר פרשני לסוגיו. כלי המחקר לאיסוף המידע כוללים תצפית ואיסוף מסמכים וכלי המחקר לניתוח המידע כוללים ניתוח תוכן פרשני- איכותני וניתוח תוכן כמותי (סטטיסטיקה תיאורית).

מחקר עיוני

המחקר העיוני הוא ניתוח מעמיק של רעיונות, של מצבים ושל תהליכים. מחקר עיוני שכיח במדעי הרוח ומתבסס על עיבוד וארגון מקורות מידע, כתבים ספרותיים או מאמרים עיוניים. על פי רוב מתמקדים בחומר עיוני, בספרות המקצועית בנושא, ופחות בתקשורת עם אנשים או בעובדות בשטח.

אף כי מחקר עיוני קיים כמעט בכל תחום, הוא נפוץ במדעי הרוח הדנים במשמעותם של מושגים רבים ומנסים לרדת לעומקם. מטרתו על פי רוב לפתח תאוריות, מערכת מושגים, הגדרות של תהליכים או מודלים כדי לשפר את היכולת שלנו להסביר תופעות.

היעד במחקר כזה הוא עיבוד המידע מחדש, לאור שאלת החקר ועל פי יסוד מארגן שהחוקר קובע. מכאן שעיקר העבודה בחשיבה מקורית, ביכולת להקיף נושא מזווית שונות ובניסיון לבצע אינטגרציה. היות ושאלת המחקר בודקת השערה של החוקר, יש חשיבות לשיטתיות והסתמכות עליה, להבדיל ממחקר אמפירי המבוסס על עובדות.

מחקר עיוני, אף שאינו מביא נתונים חדשים, אין הוא סיכום בלבד של חומר קיים. מחקר עיוני יכול להציג צורת חלוקה או טיפולוגיה חדשה, אינטגרציה של חומר שיש בה נקודת מבט חדשה וכדומה. כמו במחקר האיכותני, הליך המחקר מערב פרשנות של החוקר שמקורה בהתרשמותו, במחשבותיו ובתחושותיו.

דגשים ונקודות לדיון

- על פי נקודת המבט הייחודית המחקר העיוני נבדל מהמחקר הפוזיטיביסטי הקלאסי, בכך שהתחום הנחקר לא בהכרח יספק מידע אובייקטיבי ובכך שתוצאותיו יכולות להשתנות מחוקר לחוקר כך שחוקרים שונים יכולים להגיע לתוצאות שונות.
- במובן זה ניתן לראות במחקר העיוני מחקר פרשני השם דגש רב על מציאת המשמעות ושבח החוקר מפרש את הנתונים ואת התוצאות, כלומר החוקר משפיע על המחקר.
- יחד עם זאת, מבחינת מטרות המחקר ניתן לומר כי המחקר במדעי הרוח מאופיין כמחקר 'טהור', כזה הבא לתרום לידע האנושי ופחות כמחקר 'מעשי', הבא לפתור בעיה קיימת.
- המחקר העיוני נקרא בחלק מהמקורות גם מחקר תאורטי, המוגדר כמחקר התורם לידע באמצעות אינטרפרטציה חדשה של המידע הקיים, כך שנוכל לשייכו לתופעה וכך לנסות ולהבין את התופעה אותה מנסים להסביר.
- יש הטוענים כי המינוח "מחקר תאורטי" כוונתו למחקר שתכליתו בנייה או בדיקה של תאוריה, כזה המחדש מבחינה תאורטית ומציג מסגרת תאורטית קוהרנטית חדשה. ככזה, יש הרואים במחקר התאורטי מחקר שאיננו אמפירי.
- יש המכנים אותו "מחקר ספרייה" כי זהו בעצם עיבוד של מידע קיים ומחשבה על תאוריה חדשה המתבצעים על סמך תאוריה שמניעה את החוקר.
- יש הגורסים כי על מחקר להיות אמפירי ומה שאיננו אמפירי הוא בגדר "הגות".
- יש הטוענים כי המחקר העיוני הוא ניגודו של המחקר האמפירי הכרוך בפעילות איסוף מידע לניתוח. לעומתם יש הטוענים כי בכל מחקר נאספים נתונים באופן אמפירי ורק טיב או מקור הנתונים משתנה ממחקר למחקר.

המחקר העיוני לעומת מחקר השדה

- בכל מחקר יש רכיבים של מחקר עיוני, אך לא בכל מחקר יש רכיבים של עבודת שדה. המחקר העיוני נבדל ממחקר שדה בשני מובנים:
- א. בעבודת שדה הנתונים שהחוקרים מנתחים מופקים ישירות מבעלי המידע, ואילו בעבודה עיונית הנתונים שינתחו הם רעיונות ועובדות המצויים בטקסטים וברעיונות הנחקרים והם למעשה "הנבדקים".
 - ב. כלי המחקר של עבודת שדה נועדו להפעיל את הנבדקים ואילו כלי המחקר של עבודה עיונית הם פרי ניתוח המקורות (הראשוניים והמשניים) ופיתוח מודלים על ידי חשיבה של החוקר, כגון, מיונים מסוגים שונים, שרטוט דגמים, מיפוי וכדומה.

המחקר העיוני מתחלק לשני סוגים עיקריים:

1. מחקר עיוני היסטורי- מעקב לאורך שנים בציר הזמן או התמקדות בתקופה מסוימת.
2. מחקר עיוני פילוסופי- ניתוח או הבהרה של מושגים.

בכל סוג ניתן למצוא **דגמים לוגיים** שונים. למשל סקירת רוחב של נושא, היבטים או סקירה היסטורית או השוואתית והצגה של זווית ראייה ייחודית. המבנים משתנים בהתאם לעקרון המארגן של החקר, להלן.

מבנים לוגיים של עבודת חקר עיונית

דגמים הדרגתיים : מבנים המבוססים על עקרון ההדרגתיות, כלומר, שילוב של רצף קווי (ליניארי) עקיב וסדור מזה, עם יסודות המדגישים התפתחות ושינוי מזה.

א. הדגם הכרונולוגי : הצגה בסדר כרונולוגי. דגם זה מנחה את הכותב לפתח את חיבורו לפי רצף כרונולוגי, ולדון בנושא על-פי סדר התרחשות האירועים. ההצגה הכרונולוגית יוצרת סדר שראשיתו בעבר, המשכו בהווה, וסופו בעתיד; סדר העוקב מן הראשית אל האחרית. גם הכתיבה על פי הדגם : שלבים בהתפתחות היא הצגה כרונולוגית של המידע.

ב. מן הכלל אל הפרט- הדגם הדדוקטיבי. או מן העיקרון אל הדוגמאות. מבוססת על שיטת חשיבה מקובלת של דדוקציה (המוליכה מן הכלל אל הפרט). הכותב פותח בהכללה, ולאחריה מובאים הפרטים.

ג. מן הפרט אל הכלל- הדגם האינדוקטיבי. הצגת דברים מן מהדוגמאות אל העיקרון. מבוססת על שיטת חשיבה מקובלת של אינדוקציה (המוליכה מן הפרט אל הכלל). הכותב מציג נתונים מוגדרים, ואלה משמשים אותו בהסקת מסקנה או בהכללה בדרך ההיקש.

ד. דגמים הדרגתיים נוספים : מהפשוט למסובך (מהקל לכבד) ; מן הקטן לגדול ; מהידוע לבלתי ידוע ; מן ההיקף למרכז (מן החוץ פנימה) ולהפך ; מן המשותף אל השונה ; מן החיוב אל השלילה או להפך.

דגמים של עימות, השוואה והנגדה : לעתים המטרה העיקרית של הכותב היא להשוות בין עמדות שונות ביחס לאותו נושא, להצביע על מגמות שונות של אותה תופעה, להשוות בין תהליכים הקשורים באותו תחום ובאותו נושא, לעמוד על דעות משותפות או מנוגדות באותו עניין.

א. חתך אורך הכותב מציג את נושא העימות, אחר כך הוא מציג עמדה אחת על כל היבטיה (יתרונות, חסרונות...), עמדה שנייה של כל היבטיה וכדומה. לאחר מכן הוא כותב את הסיכום ואת המסקנות. במסקנות יבחר הכותב בין האפשרויות : לנקוט עמדה, לא לנקוט עמדה, להציג סינתזה וכדומה.

ב. חתך רוחב הכותב מציג את הסוגיה, בוחר נקודות והיבטים לדיון בכל נושא העומד להשוואה, ומעמת את העמדות השונות ביחס לאותן הנקודות.

דגם לניתוח תופעה או בעיה : לעתים מטרת הכותב להציג תופעה או בעיה, למנות את גורמיה, לקשר ביניהם לבין התוצאות או ההשלכות ולהציע פתרונות שונים או דרכי התמודדות עם הבעיה.

המאמר מתבסס על המקורות הבאים :

וולפה ע', **מבנים לוגיים של עבודות גמר**, מצגת מתוך האתר www.mchp.gov.il

וליצקר- פולק מ', **מחקר חינוכי איכותני**, מצגת מתוך האתר <http://info.oranim.ac.il>

מינהל חברה ונוער, מינהל מדע וטכנולוגיה, ח"ץ מידענות, **מודל לכתובת עבודת חקר**, <http://noar.education.gov.il>

מט"ח, **למידה בדרך החקר- הזמנה לחקר**, 195-198 : הבחנה בין מחקר שדה למחקר עיוני.

<http://www.school.kotar.co.il/KotarApp/Index/Chapter.aspx?nBookID=857652nTocEntryID=85838724&71>

פיינגולד, ב', **עבודת גמר בספרות – מה ואיך?**, האגף לתכנון ולפיתוח ת"ל, http://www.education.gov.il/tochniyot_Limudim/sifrut/asi15003.htm

ניתוח סילבוסים בשיטות מחקר : מעוז רוזנטל- מדעי המדינה, איך ניגשים לעיצוב מערך מחקר? ; אתי אורן, אוניברסיטת בר אילן, בית הספר לחינוך, סילבוס לקורס "יסודות המחקר האיכותני" תשס"ז ; חמדה בן יהודה, אוניברסיטת בר אילן, המחלקה למדעי המדינה, סילבוס לקורס "מחקר במדעי המדינה הלכה למעשה", 2007-8 ; משה פולק ויצחק וייס, סילבוס לקורס שיטות מחקר (כמותיות ואיכותניות) בין-תחומיות, החוג לחינוך.

קדרוני, מ', **האם החשיבה המדעית זהה בכול חקר מדעי?** מתוך האתר של מרים קדרוני www.notes.co.il/kidroni

שריג, ג' (1996), **לדעת דבר- כישורי עיון וחקירה**, מסדה

לעיון נוסף

- אנטונבסקי, א' (2006) **שיטות מחקר בחינוך- מדריך למידה**, המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה, האוניברסיטה הפתוחה
- בירנבוים, מ' (1993). **מי מפחד מעבודת מחקר?!** תל אביב: מפעלים אוניברסיטאיים בע"מ
- גלובמן, ר', אורן, א', בנטל א' ופרידל ש' (תשס"ב). **מקראה לקורס יסודות המחקר האיכותני** רמת גן : אוניברסיטת בר אילן, בית הספר לחינוך.
- צבר-בן יהושע, נ' (1999). **המחקר האיכותני בהוראה ובלמידה**. תל אביב : מודן. מסדה?
- צבר-בן יהושע, נ' (2001). (עורכת). **מסורות וזרמים במחקר האיכותני**. לוד : דביר.
- שקדי, א' (2003). **מילים המנסות לגעת: המחקר האיכותני- תאוריה ויישום**. תל אביב : רמות.

דוגמאות למבנים לוגיים במקרא

נכתב ע"י מורות למקרא, הריאלי, בית בירם, חיפה במסגרת השתלמות

הביצוע המצופה מהתלמידים ברמות השונות			השאלה שנבדקת או המטרות שהכלי בודק	המבנה הלוגי של שאלת החקר
1 רמה נמוכה	2 רמה בינונית	3 רמה גבוהה		
מוגדר אחד המרכיבים + זיקה, מוגדרים משתנים בלבד.	שני משתנים בלי זיקה או מוגדר משתנה אחד	קיימת הגדרה של שני משתנים + זיקה + מסקנות	יחס בין משתנים, למשל, בדיקת זיקה בין משתנה 1 ומשתנה 2 והסקת מסקנות	השפעה של X על Y. איך? מדוע? מסקנות
איסוף מידע בלי מסקנות. מסקנות חלקיות	איסוף מידע בלבד	איתור מידע+איסוף הסקת מסקנות	איתור מידע מן הטקסטים וביבליוגרפיה והסקת מסקנות	כיצד? מה הן?
חוסר שלמות בהצגת שאלה ופתרונות	הצגת שאלה ופתרונות חלקיים	שאלה ופתרונות שונים	שאלה ופתרונות שונים. למשל, שאלה ופתרון 1, פתרון 2, פתרון 3 ; שעה אישית לסיכום הפתרונות המוצעים. מסקנה	אילו? אילו מאפיינים?
טיעון ללא הפרכה ומסקנה. הצגת טיעונים ברמה נמוכה	טיעון אך הפרכה "מופרכת"	כל המרכיבים	טיעון – הפרכה טיעון – אימות, הוכחה, מסקנה	קביעת עובדה/ טיעון – הפרכה טיעון – אימות
עבודת השוואה חלקית	נקודות דמיון בלבד או נקודות שוני בלבד	כל המרכיבים $\begin{array}{cc} X & Y \\ & \searrow \swarrow \\ & \text{שונה} \\ & \text{דומה} \\ & \downarrow \\ & \text{מסקנה} \end{array}$	השוואה, נקודות דמיון או שוני בין שני משתנים, מסקנה	השוואה – נקודות דמיון ושוני
חלקיות בהגדרת סיבה ותוצאה	תוצאות לא תואמות סיבה	כל המרכיבים	סיבה ותוצאה. מסקנות	מה? מהי הסיבה ל...?

חלק ב' - ביצוע מחקר עיוני וכתובת גוף העבודה

המחקר העיוני הינו שיטת המחקר הרווחת במדעי הרוח. צמתי המחקר מותאמים לכל חוקר ומשתנים בהתאם לתחום הדעת (על כך בהרחבה, **במסמך לתלמיד**, נספח א). על אף השונות בין תחומי הדעת, ניתן לתאר את צמתי ביצוע המחקר העיוני בקווים כלליים, מעבר לתחומי הדעת השונים.

מחקר עיוני מתחיל בבחירת סוגיה ובהתאמת מקורות לסוגיה הנבחרת. בהמשך נבחרים מושגים תאורטיים רלבנטיים לסוגיה ולמקורות. החוקר ממשיך בהגדרת אוכלוסיית המחקר והמדגם והרציונאל לבחירתו. המחקר וממצאיו נכתבים תוך שימוש במיומנויות הבעה בכתב ומיזוג מקורות. החוקר מנתח את הממצאים ומציגם באופן שיינתן מענה לשאלת החקר. החוקר מארגן את הממצאים והמידע הנחוץ מן המקורות על פי ראשי הפרקים שאושרו.

קריטריונים להערכת ביצוע המחקר העיוני

[נדרשת התאמה אישית והתאמה לתחומי הדעת]

התאמת שיטות המחקר שנבחרו לתחום הדעת, לנושא ולשאלת החקר
התאמת שיטות המחקר שנבחרו ליכולתו של הלומד - הלומד מגלה בקיאות בשיטת המחקר המוצעת, הינו בעל יכולת לפתח ולבצע את המחקר וקיימת מודעות למגבלות שיטות המחקר ולכלי המחקר בנושא הנדון. הלומד מציע פתרונות יישומיים לפתרון ולהתמודדות עם הקשיים.

איסוף מידע והערכתו בחירה מושכלת של מקורות מידע ומיונם

- **איתור ואיסוף מקורות** המקורות מקיפים את הנושא הנבחר על כל היבטיו
- **רלבנטיות** המקורות לשאלת המחקר ; המידע רלבנטי מוביל לשאלת החקר
- **גיוון** במקורות המקורות המדעיים מגוונים (שילוב של מאמרים וספרים)
- **עדכניות** המקורות חדישים ומחדשים (לפחות 4 מהם מ-5 שנים אחרונות).

עיבוד המידע יצירת ועיבוד תוצר חדש מחומר תאורטי

- **מיזוג טקסטים** הטקסטים ממוזגים בדרך לוגית כלשהי, והרעיונות המרכזיים נמצאים בפרק
- **כללי ציטוט** על פי הכללים יש ציטוטים על פי הכללים לאורך העבודה

סיכום מידע לרעיונות מרכזיים ומתומצתים

- **יצירת מידע חדש** - הסקירה הספרותית מובילה לידע / מושג / מסקנה חדשה
- **בניית טיעון** - יש טיעון חדש שנולד מעיבוד החומר
- **בניית ראשי פרקים** באופן לוגי, שמוביל לשאלת החקר או להשערה (בצורה משפכית או היגיון פנימי אחר)

- **מיקוד ראש הפרק**- כל פרק עוסק בנושא / היבט אחד בלבד של שאלת החקר
- **מבנה ראש הפרק**- סדר הפסקאות מוצג בצורה משפכית – מההיבטים הרחבים לרעיון המסוים שבו דן הפרק.
- **מידת ההעמקה**- הדיון מבוסס על מושגים, עקרונות, רעיונות ומחקרים מתחום הדעת ואלה שהוצגו במבוא התאורטי.
- **מיזוג טקסטים**- שילוב ציטוטים, כתיבת דברים בשם אומרם, הוצאת המידע הממוקד מתוך הציטוט, שילוב נכון בכתוב
- **רישום ביבליוגרפי**- על פי הכללים (טכני)

חלק ג' - ביצוע מחקר כמותי וכתובת גוף העבודה

בשלב ביצוע המחקר הכמותי מבצע התלמיד את המחקר שאותו תכנן בהצעת המחקר. שלב זה כולל צומת של כתיבת סקירת ספרות מלאה וצמתי מחקר כמותי המקובלים במדע:

- הגדרה אופרטיבית של משתנים
- ניסוח השערות מחקר
- הצגת הליך המחקר וכלי המחקר ואופן הפעלתם
- הצגת המדגם - אוכלוסיית המחקר והרציונאל לבחירתה
- ביצוע המחקר: הפעלת כלי המחקר, איסוף נתונים וניתוחם
- הצגת ממצאי המחקר.

קריטריונים להערכת ביצוע המחקר הכמותי

[נדרשת התאמה אישית והתאמה לתחומי הדעת]

שיטת המחקר

- **התאמת שיטות המחקר שנבחרו לתחום הדעת, לנושא ולשאלת החקר**
- **התאמת שיטות המחקר שנבחרו ליכולתו של הלומד** - הלומד מגלה בקיאות בשיטת המחקר המוצעת, הינו בעל יכולת לפתח ולבצע את המחקר וקיימת מודעות למגבלות שיטות המחקר ולכלי המחקר בנושא הנדון. הלומד מציע פתרונות יישומיים לפתרון ולהתמודדות עם הקשיים.

תיאור הליך המחקר

- **הציג השערות** - מנוסחות כמשפט חיווי אשר עונה על שאלת החקר במלואה, מנוסח על פי הציפיות המחקריות ועל-סמך הספרות המקצועית ומתייחס למשתנים תלויים ובלתי תלויים.
- **פירוט אוכלוסיית המחקר והמדגם**
- **הצגת מהלך המחקר** ואופן ביצועו הלכה למעשה: פירוט תהליך המחקר, כולל רצף הגיוני של שלבים בציון לויז לכל שלב היכן נעשה המחקר, מתי, כמה זמן, כיצד נשמרה פרטיותם של הנחקרים ועוד
- **הבחנה וסיווג המשתנים** במחקר: משתנה תלוי ובלתי תלוי - הבחנה ברורה ונכונה בין המשתנים בהתאם לשאלת המחקר.
- **הגדרה נומינלית של המשתנים** - המשתנים הוגדרו מילולית בצורה בהירה מלאה ומובנת.
- **הגדרה אופרטיבית של המשתנים** - ההגדרות האופרטיביות ברורות, ממצות ניתנות לבדיקה ויכולות לשמש בסיס לבניית כלי המחקר.

כלי המחקר והפעלתם

- **הצדקת כלי המחקר** - הצגת הרלבנטיות שלהם למחקר, הסבר מדוע בחרו בכלי .
- **בחירת כלי המחקר** - כלי המחקר הולם את אופי וטיב שאלת המחקר ובודק אותה בצורה אפקטיבית
- **תכני ומבנה כלי המחקר** - תכני ומבנה כלי המחקר עומדים לרשותה של שאלת המחקר
- **אופן ביצוע המחקר** - הכלי הועבר לאוכלוסיית היעד ולסביבה המתאימים לשאלת המחקר

הצגת ממצאים

- **הצגת נתונים** - הנתונים הגולמיים מוצגים בצורה ברורה ומופיעים בנספחים (תמלילי ראיונות, טבלת ריכוז נתונים משאלונים וכדומה). הממצאים מוצגים בסדר הגיוני לפי אחת השיטות המוכרות לעבודת חקר
- **עיבוד נתונים** - עיבוד הנתונים ייעשה למקבצי פריטים המודדים יחדיו את המשתנה ולא לכל פריט בנפרד
- **הצגת הממצאים** - הממצאים מוצגים בצורה המסייעת להבנתם כמקובל, באמצעות טבלאות, גרפים, תרשימים או איורים המלווים בהסבר מילולי. הממצאים מוצגים על פי הכללים המקובלים (כותרות לגרפים ולטבלאות, מקראה וכדומה).

ניתוח והסקת מסקנות

- **דיון והסקת מסקנות** - הדיון יציג את עיקרי הממצאים בהתייחס להשערה ולשאלת המחקר : האם ההשערה אוששה? יש להציג הסבר לממצאים בהתייחס לרקע התאורטי בעבודה יש מסקנות ופרשנויות מעיבוד הממצאים
- יכולת להסיק מסקנות בשילוב **פרשנות אישית**
- **עיצוב המלצות** - כותב העבודה מציג פתרונות ומוכיח אותם ממצאי המחקר.

סיכום העבודה

- **סיכום העבודה** - תמצות כל היבטי העבודה שמציג תמונה כללית עם כל היבטיה שמסתיימת בלקח או בהבעת עמדה אישית

חלק ד' - ביצוע מחקר וכתירת גוף העבודה - מיומנויות כתיבה

מחוו למומנוט מיווג טקסט

הממדים	הביצוע המצופה מהתלמידים ברמות השונות		
	רמה גבוהה 3	רמה גבוהה 3	רמה גבוהה 3
מבנה	לטקסט הממוזג יש מבנה הכולל פתיח, תוכן וסיום הטקסטים ממוזגים בדרך לוגית הרעיון המרכזי בקטע מופיע בפתיח או בסיום או בשניהם גוף הפרק בנוי ממשפטי המפתח הממוינים לפי ראש הפרק, אך יש גם משפטים שאינם רלבנטיים	לטקסט הממוזג יש מבנה הכולל פתיח, תוכן וסיום, אבל אחד מהם אינו כתוב כראוי הטקסטים ממוזגים רק בחלקם הרעיון המרכזי בקטע אינו מופיע בפתיח או בסיום גוף הפרק בנוי ממשפטי המפתח הממוינים לפי ראש הפרק, אך יש גם משפטים שאינם רלבנטיים	לטקסט הממוזג יש מבנה הכולל פתיח, תוכן וסיום הטקסטים ממוזגים בדרך לוגית הרעיון המרכזי בקטע מופיע בפתיח או בסיום או בשניהם גוף הפרק בנוי ממשפטי המפתח הממוינים לפי ראש הפרק
לשון	הלשון תקינה, אין שימוש בלשון בלתי תקינה, אין שגיאות כתיב, הפיסוק תקין קיימות מילות קישור מגוונות הנכונים, אך הן אינן מגוונות קיים שימוש במושגים ובביטויים מתוך הכתוב, אך לא תמיד במקומות הנכונים הכתיבה לא תמיד קולחת ורהוטה	הלשון תקינה לרוב, בדרך כלל אין שימוש בלשון בלתי תקינה, אין שגיאות כתיב, הפיסוק תקין קיימות מילות קישור במקומות הנכונים, אך הן אינן מגוונות קיים שימוש במושגים ובביטויים מתוך הכתוב, אך לא תמיד במקומות הנכונים הכתיבה לא תמיד קולחת ורהוטה	הלשון תקינה, אין שימוש בלשון בלתי תקינה, אין שגיאות כתיב, הפיסוק תקין קיימות מילות קישור מגוונות במקומות הנכונים קיים שימוש נכון במושגים ובביטויים מתוך הכתוב להעברת המסר העיקרי הכתיבה קולחת ורהוטה
תוכן	התוכן מלוכד ובנוי היטב מבחינה רעיונית על פי המסרים העיקריים בטקסטים התוכן מביע את העיקר ללא רעיונות בלתי רלבנטיים	התוכן לא תמיד מלוכד ובנוי היטב מבחינה רעיונית על פי המסר העיקרי התוכן מביע את העיקר אך נכללים בו גם רעיונות בלתי רלבנטיים	התוכן מלוכד ובנוי היטב מבחינה רעיונית על פי המסרים העיקריים בטקסטים התוכן מביע את העיקר ללא רעיונות בלתי רלבנטיים
כוונה	הכותב בנה טיעון או רעיון חדש הכתיבה נעשתה באמצעות העתקת טקסטים	הכותב בנה טיעון או רעיון חדש הכתיבה נעשתה באמצעות העתקת טקסטים	הכותב בנה טיעון או רעיון שהשתלב היטב בטקסטים הממוזגים נעשתה כתיבה בפרפרזה המצביעה על הבנה

© כל הזכויות שמורות לצוות היחידה להשתלמות עובדי הוראה, האוניברסיטה הפתוחה

פרק 3: הערכת התהליך- הערכת היחיד והערכת הקבוצה בתהליך החקר

1. הקדמה: למידה שיתופית ואופני הערכה

תהליך כתיבת עבודת החקר הוא תהליך למידה משמעותי כאשר לאורך התהליך מתקיימת אינטראקציה לימודית בינאישית בין המנחה ללומד ובין הלומד לעמיתיו.

אחת השאלות העולות נוכח האינטראקציות הבין-אישיות והקבוצתיות, היא האם יש להעריך לצד עבודת החקר גם את תפקוד התלמידים? ואם מעריכים את תפקודם, מה ניתן להעריך בעבודה קבוצתית?

יש תפיסות שונות ומומלץ שכל מנחה יברר לעצמו: מהן מטרותיו בעבודה הקבוצתית? לשם מה חשוב לו שהתלמידים יעבדו יחד? ובהתאם לתשובות שלו יבנה את אופן ההנחיה ואת דרכי ההערכה.

בהשתלמות דרכי חקר תשי"ע נמצא מגוון דעות והתייחסויות להערכת הקבוצה. יש מנחים שסברו כי הקבוצה מורכבת מהפרטים שבה, ודי בהתייחסות לפרט. לדעתם אין זה הוגן שציון קבוצתי ישפיע הן לגבי העבודה והן לגבי התהליך באופן בו תלמיד עצל/חלש/גרוע מקבל את הנקודות בזכות שותפיו לקבוצה.

בנוסף לכך, קיים החשש מריבוי מחוונים ונעשה ניסיון לחסכוניות. לפי קו זה ניתן ליצור מחוון אחד שחלקו האחד יתייחס לפרט בקבוצה (עמידה בכללים ובהנחיות / פתרון בעיות / שיתוף פעולה) וחלקו האחר- לחלקו של הפרט בתחום החקר (רכישת מיומנויות חדשות בלמידה האישית: קריאת מאמרים, ביקורת, אבחנה בין עיקר לטפל, כתיבה מדעית וכדומה).

מנגד יש תפיסה המניחה כי הקבוצה אינה סך כל חבריה. העבודה המשותפת יוצרת גוף חדש שתועלתו לעתים רבה יותר ולעתים פחותה, וחשוב להתייחס גם לרובד זה. אי אפשר להתעלם מהקבוצה כאשר מעריכים את העבודה הקבוצתית. לא ניתן להתייחס לתהליך הקבוצתי ולהתעלם מהקבוצה. לפי תפיסה זו נבנה מחוון (ראה מחוון לדוגמה, תוצר ההשתלמות) המכיל את ההתייחסות לקבוצה ואת כל מרכיבי ההתייחסות לפרט.

יש לתת את הדעת לכך שהמרכיב המוצע של חלקו של הפרט בתחום החקר הוא תלוי מורה יותר מאשר הוא תלוי תלמיד. אם המורה אימן כראוי, התלמיד רכש את המיומנות. מלבד זאת, מדובר כאן על התוצר הסופי שממילא חייב לכלול בתוכו את כל המרכיבים הללו שנבדקים באמצעות המחוון לתוצר הסופי, שהוא הרבה יותר עשיר ומשוכלל.

2. דוגמאות לקריטריונים אפשריים בהערכת עבודה בקבוצות

© היחידה להשתלמות עובדי הוראה, האוניברסיטה הפתוחה

קריטריונים בהתייחס לתוצרים

תיחום הבעיה הנדונה
תוצרי סיעור מוחות
איתור, ניסוח מרכיבי הבעיה
ניסוח פתרונות אפשריים
פתרון בעיות

קריטריונים בהתייחס לתכנים

בקיאות בתוכן, הפגנת ידע תאורטי
התייחסות לתכנים
נגישות למקורות מידע
שימוש נכון במונחים
שימוש במידע רלבנטי

קריטריונים בהתייחס לקבוצה

האווירה בקבוצה
כבוד הדדי בין חברי הקבוצה.
לכבד את רעיונותיהם של כל אחד מחברי הקבוצה.
יחסים בין אישיים
התמדה כקבוצה, רצינות
יסודיות
התארגנות
חלוקת תפקידים
חלוקת זמן
עמידה בלוח זמנים.
רמת הפעילות
תרומת הקבוצה לפרט
שיתוף פעולה: עזרה הדדית, לקיחת חלק שווה בתוצר הסופי.
עבודה בשקט תוך התחשבות בקבוצות אחרות.
מחויבות- כל נושא שיבחר יילמד ביסודיות.

קריטריונים בהתייחס לפרט

התמדה כפרט, רצינות
פתיחות / נכונות לשינוי
תרומה לפעילות הקבוצה
שיתוף פעולה קונקרטי (נותן מידע, מקבל מידע)
תרומה למורל הקבוצה
תרומה להפקה
התמודדות עם תסכול
רמת ההשתלבות

יכולת ביצוע

קריטריונים נוספים

יצירתיות (גיוון, יחודיות, מקוריות, המצאה, עניין)

התאמת החומרים

חשיבה ביקורתית

יוזמה

חשיבה רפלקטיבית

3. מחוון להערכת התהליך במבט לאחור

הקבוצה והפרט בקבוצה	הקריטריונים להערכה	הביצוע המצופה מהתלמידים ברמות השונות		
		רמה גבוהה 3	רמה גבוהה 3	רמה גבוהה 3
הקבוצה	שיתוף פעולה	לקיחת יוזמה ולקיחת אחריות	לקיחת יוזמה ולקיחת אחריות באופן חלקי בלבד	כמעט לא קיימת לקיחת יוזמה ולקיחת אחריות
		נכונות להתגמש ולהתפשר עם חברי הקבוצה	נכונות חלקית לפשרה ולהתגמשות	כמעט שאין התגמשות
		הפריה הדדית מלאה של כל חברי הקבוצה	קיימת הפריה הדדית חלקית (חלק עושים)	כמעט שלא קיימת הפריה הדדית
	חלוקת תפקידים נכונה	כל אחד מחברי הקבוצה לוקח על עצמו תפקיד מתאים לכישוריו	רק חלק מחברי הקבוצה ממלאים את תפקידם בהתאם לכישוריהם	כמעט שאין חלוקת תפקידים בין חברי הקבוצה
		קיים תיאום בין חברי הקבוצה	קיים תיאום חלקי בלבד	חסר תיאום בין חברי הקבוצה
	עמידה בכללים ובהנחיות	הגעה בזמן למפגשים הקבוצתיים, הגעה למפגשים עם המנחה, מסירת מטלות בזמן למורה	הגעה בזמן לחלק מהמפגשים הקבוצתיים, הגעה לחלק מהמפגשים עם המנחה, מסירה של רק חלק מהמטלות בזמן למורה	אי הגעה למפגשים הקבוצתיים ולמפגשים עם המנחה, אין מסירת מטלות בזמן למורה
		מילוי כל מטלות הקבוצה, כתיבה ותיקון מטלות בהתאם להנחיות	מילוי חלקי של המטלות, הכתיבה ותיקון המטלות לא תמיד בהתאם להנחיות	כמעט שאין ממלאים אחר המטלות, אין תיקון מטלות בהתאם להנחיות
	התמודדות עם קשיי תוכן	התייחסות מלאה ומשמעותית למשוב (קיימת למידה משמעותית)	התייחסות חלקית למשוב (קיימת למידה, אך היא אינה משמעותית)	התעלמות מהמשוב (לא קיימת למידה)
		התמודדות עם בעיות בתחום התוכן, מציאת דרכים לפתרון ויישומן	ניסיון חלקי להתמודד עם הבעיות או התמודדות עם הבעיות ללא הצלחה	כמעט שאין ניסיון להתמודד עם הבעיות
	התמודדות עם קשיים חברתיים	התמודדות עם הבעיות החברתיות, מציאת דרכים לפתרון ויישומן	ניסיון חלקי להתמודד עם הבעיות או התמודדות עם הבעיות ללא הצלחה	כמעט שאין ניסיון להתמודד עם הבעיות

הפרט בקבוצה	שיתוף פעולה		
	מעביר מידע, נותן משוב, מגיב לתוצרי כל חבריו	מעביר מידע באופן חלקי, משוב חלקי, מגיב רק לחלק מהתוצרים	"קצר" בתקשורת, אין העברת מידע, אין משוב
	תורם לפעילות הקבוצה ופועל יחד עם חברי הקבוצה, תורם לאווירה חיובית, תורם לתכנים ולתוצרים, נענה לדרישות הקבוצה	תורם לפעילות הקבוצה באופן חלקי, משתף פעולה באופן חלקי, אינו תורם לאווירה חיובית, תורם לתכנים ולתוצרים באופן חלקי, נענה לדרישות הקבוצה באופן חלקי	אינו תורם לפעילות הקבוצה ואינו משתף פעולה, לא מגלה יוזמה. תורם לאווירה עכורה, אינו מגלה אחריות לתוצרים, אינו נענה לדרישות הקבוצה, גורם שלילי בקבוצה
	מילוי תפקיד אישי בקבוצה	מגלה מנהיגות, יוזמה. לוקח אחריות, פועל בהתאם להוראות, מתמיד בעבודתו, מבצע את המשימה במלואה	פאסיבי, לא פועל בהתאם להוראות, אינו מתמיד בעבודתו, אינו מתמיד בביצוע המשימה
עמידה בכללים ובהנחיות	עומד בלוי"ז, מגיע למפגשים הקבוצתיים בזמן, מגיע למפגשים עם המנחה, מגיש את חלקו במשימה בזמן, כותב בהתאם להנחיות	עומד בלוי"ז באופן חלקי, לא תמיד מגיע למפגשים הקבוצתיים בזמן, לא תמיד מגיע למפגשים עם המנחה, לא מגיש את חלקו במשימה בזמן, לא תמיד כותב בהתאם להנחיות	נעדר ממפגשים הקבוצתיים, אינו מגיע למפגשים עם המנחה, אינו מגיש את חלקו במשימה בזמן, אינו כותב בהתאם להנחיות

פרק 5: הערכת התוצר הסופי

1. הקדמה

בשלב השלישי של העבודה יגיש התלמיד למנחה העבודה טיוטה של העבודה למטרת בדיקה פנימית. הטיוטה תוערך על פי המחוונים להערכת התוצר הסופי. בשלב זה נדרשות יכולות של ארגון ושל עריכה והתבוננות על העבודה כשלם הומוגני וקוהרנטי. למנחה ניתן שיקול דעת באשר למשך התהליך ולמספר הטיוטות שיתקן כמו גם למשקל כל קריטריון במחווה. עם סיום ההערכה הפנימית יוגש התוצר הסופי לבדיקת מנחה חיצוני ויוערך על פי המחוון המצורף.

דוגמאות מהשטח למחוונים להערכת התוצר הסופי לפי תחומי דעת

[פותחו על ידי המדריכים / המפמ"ר] – ראו נספח ב

סיכום

חוברת התוצרים משקפת את המורכבות הרבה של הלמידה, ההוראה וההערכה בתהליך הלמידה בדרך החקר.

שלביה של הלמידה בדרך החקר והתהליך שאותו עוברים הן המורים והן התלמידים דומים בכל תחומי הדעת, אבל היישום והכלים המשמשים שונים ומגוונים. הגיוון והשונויות הללו באים לידי ביטוי בתוצרים שהובאו בחוברת.

כאמור, החוברת מציגה רק את ראשיתו של התהליך בתכנית הניסוי "למידה בדרך החקר" שהחלה לפעול בשנת תשס"ט.

עבודה רבה עדיין דרושה כדי להפוך את תכנית הניסוי לדרך הוראה-למידה שתוטמע במערכת החינוך:

- בתחילת התהליך נכתב מסמך הנחיות מפורט לתלמיד שהותאם לתחומי הדעת המשתתפים בתכנית הניסוי. עדיין יש לכתוב מסמך למורה בכל אחד מתחומי הדעת, כדי לתת תמיכה למורים השותפים ולמורים המעוניינים להצטרף לתכנית ולהראות את המשותף כמו גם את השונות ואת הגיוון הניתנים ליישום בדרך ההוראה- הלמידה הייחודית והחשובה הזאת.
- בכל תחום דעת – יש להתאים את כלי ההערכה ואת המחוונים לנדרש בו. בהתאם לעקרונות תחום הדעת.
- חשוב ביותר להשתמש בכלים השונים בתהליך ההוראה-למידה בדרך החקר עם התלמידים, להפיק לקחים ולקבל החלטות לגבי מידת חשיבותם, התאמתם ויעילותם לעבודה הן למורים והן לתלמידים וכמובן ליישם לקחים אלו.
- למרות השימוש בהרצאות מתוקשבות ובפורום אינטרנטי למורי תכנית הניסוי – תחום זה דורש שיפור. חשובה ביותר הפעלה יעילה של פורום מורים ופורום תלמידים מתוקשב.
- ליווי אקדמי והערכת תהליך ההטמעה של התכנית חיוניים ביותר כדי להתאים את הביצוע בשטח לסטנדרטים המקובלים ללמידה ולהערכה בדרך חלופית. שיתוף פעולה בתחום זה החל במהלך השנתיים הראשונות של הרצת התכנית בעבודה משותפת עם ד"ר חני שלטון והלנה קמרון וצוות מומחים מהאקדמיה מטעם ראמ"ה. במפגשים שהתקיימו ניכר פער גדול בין התפישה האקדמית של תהליך הלמידה בדרך החקר ושל תוצריו לבין היכולת ליישם את דרך ההוראה הזאת בשטח. לכן יש חשיבות רבה מאוד להמשך שיתוף הפעולה בתחום זה כדי להבין טוב יותר את הקשיים הרבים הקיימים ביישום התכנית ולגשר על הפערים בין התפיסה לבין היישום בשטח.
- למרות הקושי הרב שאותו חוו המורים המשתתפים בתכנית הניסוי הן בעבודה בכיתות והן במסגרת פיתוח כלי הלמידה וההערכה במסגרת ההשתלמויות – רבים מן המורים העידו שהשתתפות בהשתלמויות קידמה רבות את ההבנה שלהם ועזרה להם להתמודד עם קשיים שבהם נתקלו במהלך עבודתם. המפגש המשותף עם מורים אחרים הן בתחומי הדעת שלהם והן מתחומי דעת אחרים, השיתוף בקשיים והעלאת הצעות לפתרונות ודרכי התמודדות – כל אלה עזרו רבות להתפתחות המקצועית של המורים ולהרגשת הסיפוק שהגיעה עם סיום מחזור ראשון של תכנית הניסוי (בסוף תש"ע). אין ספק שהמשך השתלמות המורים ויצירת קבוצות תמיכה חיוניים להצלחה ולהטמעה של דרך ההוראה המוצגת כאן.

נספחים

נספח א – המסמך לתלמיד

"למידה בדרך החקר" - תכנית ניסויית לחטיבה העליונה

לתלמידים שלום,

נבחרתם להשתתף בתכנית הניסויית "למידה בדרך החקר". התכנית מיועדת לתלמידי החטיבה העליונה במקצועות החובה הנלמדים בהיקף של 2 יח"ל (אזרחות, היסטוריה, ספרות ותנ"ך).

אנו מייחסים חשיבות רבה לטיפול לומדים עצמאים, סקרנים, ביקורתיים, בעלי יכולת לקבל החלטות מושכלות ובעלי כישורים לעבודת צוות. כל המרכיבים האלה באים לידי ביטוי בתכנית הייחודית שנבחרתם להשתתף בה.

מסגרת הלימודים בתכנית הניסויית משלבת לימוד של חומר עיוני (על פי תכנית לימודים מקוצרת – 1 יח"ל) וביצוע עבודת חקר (1 יח"ל)².

ביצוע עבודת חקר הוא תהליך רב שלבי, הנבנה תוך דיאלוג בין המורה לתלמיד; במהלכו מתקדם התלמיד ומשפר את הישגיו הלימודיים ואת ביצועיו בתהליך החקר. תוצרי הביניים המתקבלים בכל שלב יוגשו לבדיקת המורה ולהערכתו. התוצר הסופי יוערך גם על ידי בודק חיצוני.

אנחנו מקווים שתמצאו עניין בתהליך החקר, ומאחלים לכם הנאה והצלחה.

בהמשך הדברים נפרט את תהליך הכנתה של עבודת החקר ואת מבנה העבודה, וניידע אתכם בדבר המרכיבים הארגוניים ודרכי ההערכה של עבודת החקר.

² ראו הרכב ההערכה של מרכיבי הלמידה ועבודת החקר בסוף המסמך.

תהליך הכנתה של עבודת החקר

1. תכנון הצעת המחקר

א. בחירת נושא לכתיבת העבודה ותיחומן

תהליך החקר מתחיל בכך שתבחרו נושא מעניין ומשמעותי עבורכם מתחום הדעת. קראו מידע מתאים בנושא העבודה שבחרתם – המורה שלכם יכוון אתכם. בדקו אם קיימת בנושא ספרות מקצועית מספקת שעליה תוכלו לבסס את מחקרכם. מקדו את הנושא ונסחו אותו כך שיתאים לעבודה בהיקף ובמידת ההעמקה הנדרשות בתכנית.

ב. ניסוח שאלת המחקר

השאלה תנוסח בבהירות ותוצג בהתאם לכללים בתחום הדעת.

ג. איסוף מקורות מידע ביבליוגרפיים ומיון

אספו מידע ממקורות מגוונים: ספרים, כתבי עת, אנציקלופדיות מדעיות, אינטרנט, מומחים, אנשי מקצוע, סרטים, קלטות ועוד (בהתאם לתחום הדעת). מיינו את המידע שנאסף בהתאם למידת הרלבנטיות שלו לשאלת המחקר ו/או על פי היבטים שונים של הנושא.

ד. גיבוש ראשי פרקים

כתבו חמש-שש שאלות הנובעות משאלת המחקר וממקורות המידע, וארגנו אותן בסדר הגיוני. שאלות אלו צריכות להתייחס להיבטים המרכזיים של השאלה הנחקרת, והן מהוות בסיס לראשי פרקים לעבודה. שימו לב, את ראשי הפרקים יש לרשום כמשפטי-חיווי, ולא כמשפטי שאלה.

ה. סקירת ראשונית של ספרות

כתבו סקירת ספרות מצומצמת (כחצי עמוד) מתוך המקורות הביבליוגרפיים שקראתם ובהתאם לראשי הפרקים שניסחתם.

ו. תכנית המחקר

ציינו מהם שיטות המחקר וכלי המחקר שבהם תשתמשו כדי להשיב על שאלת המחקר.

ז. כתיבת הצעת המחקר

על בסיס עבודתכם עד כה - כתבו את הצעת המחקר.

מבנה הצעת המחקר

כתבו את הצעת מחקר על פי הסעיפים הבאים :

1. תחום העבודה
2. נושא העבודה
3. שאלת המחקר
4. רשימה ביבליוגרפית ראשונית
5. ראשי הפרקים
6. סקירת ספרות ראשונית
7. תכנית המחקר
8. התייחסות אישית של התלמיד (לא חובה)

פרטים על המבצעים ומנחה העבודה:

שם בית הספר
שמות חברי קבוצת המחקר
שם המורה
מס' טלפון המורה

אורכה של הצעת המחקר יהיה עד שני עמודים.

הצעת המחקר תעבור תהליך בדיקה ואישור של מורה הכיתה ושל מדריכה מטעם הפיקוח במשרד החינוך. לאחר שתקבלו את האישור המתאים להצעת המחקר תוכלו לגשת לביצוע המחקר ולכתיבת גוף העבודה כמפורט להלן.

ii. ביצוע המחקר - כתיבת גוף העבודה

א. סקירת ספרות מלאה

על המחקר לכלול סקירת ספרות מלאה הרלבנטית לשאלת המחקר שלכם.

- קראו בעיון את מקורות המידע.
- לצד המקורות רשמו את ראשי הפרקים, כדי שתוכלו לתמצת את המקורות בהתאם.
- מזגו את מקורות המידע שקראתם : אחדו מידע דומה המופיע במספר מקורות והוסיפו את המידע הייחודי המופיע בכל מקור כך שיתקבל סיכום המידע הרלבנטי מהמקורות שקראתם.
- המידע שסיכמתם ומיזגתם צריך לענות על ראשי הפרקים שהצעתם.
- המידע שתציגו בגוף העבודה ייתן מענה לשאלת המחקר שניסחתם.
- בסקירת הספרות עליכם לשלב הפניה למקורות המידע שנעזרתם בהם . חשוב להביא דברים בשם אומרים ועל פי הכללים המקובלים.

ב. התייחסות לממצאים

בצומת זה עליכם להציג את הממצאים, לנתחם ולדון בהם. על הדיון לכלול את ארגון המסר ואת ההתייחסות לסקירת הספרות. לאחר מכן עליכם להציג בבחירות את המסקנות הנובעות מהממצאים ומהדיון.

תרשים המתאר את מהלך העבודה בביצוע עבודת החקר

א. כתיבת הצעת המחקר

תוצרים (תוצרי ביניים ותוצר סופי)

בוחרים נושא (מעניין, משמעותי, מתאים לתחום הדעת)	שאלת מחקר
קוראים חומר מתאים, ממקדים ומנסחים נושא מתאים	רשימה ביבליוגרפית מצומצמת
מנסחים שאלת מחקר מתאימה	ראשי פרקים לעבודה
אוספים חומר ביבליוגרפי ממקורות מגוונים, ממיינים בהתאם לרלבנטיות לנושא	סקירת ספרות מצומצמת
מגבשים ראשי פרקים: - מציגים 5-6 שאלות הנובעות משאלת המחקר על בסיס המידע שאספתם - מארגנים את השאלות בסדר הגיוני ומנסחים ראשי פרקים לעבודה	תיאור שיטת המחקר וכלי המחקר
כותבים סקירה ראשונית של הספרות מתוך מקורות המידע שנקראו עד כה	הצעת המחקר
מתכננים את הדרך שבה יבוצע המחקר – מתארים את שיטות המחקר ואת כלי המחקר	
כותבים הצעת מחקר ומגישים אותה לאישור המורה ולאישור הפיקוח במשרד החינוך	

ב. ביצוע המחקר – כתיבת גוף העבודה

כותבים את גוף העבודה: סקירת ספרות מלאה, תוך סיכום מידע ממקורות שונים ומיזוגו. - ארגון המידע על פי ראשי הפרקים שאושרו - סיכום הממצאים - דיון שמארגן את המסר ומתייחס לסקירת הספרות - הצגת המסקנות הנובעות מהממצאים ומהדיון - סיכום המציג תמונה כללית של המחקר, התייחסות ביקורתית לתהליך המחקר והמלצות להמשך אפשרי של המחקר	גוף העבודה
---	------------

ג. עריכת העבודה הסופית והגשתה

מארגנים את הכתוב לעבודה הסופית על פי ההנחיות	טיוטה מלאה לעבודה
מגישים עבודה סופית להערכה של המורה ושל בודק חיצוני	עבודת החקר

III. מבנה התוצר הסופי (עבודת החקר)

הקדמה

ההקדמה היא אישית. במסגרתה תסבירו מדוע בחרתם בנושא העבודה, תפרטו את העניין שיש לכם בנושא, תודו לאלה שסייעו בהכנת העבודה וכיוצא בזה.

1. מבוא ורקע תאורטי

במבוא תציגו את נושא המחקר, את מטרת העבודה ואת אופן ביצוע המחקר. ברקע התאורטי של העבודה עליכם להציג בקצרה את המידע העיוני הרלבנטי שאספתם בנושא המחקר מכל היבטיו. הרקע התאורטי יכלול תאוריה ומושגים מרכזיים (למשל תאוריה פסיכולוגית או סוציולוגית או היסטורית או ספרותית או מושג מקצועי רלבנטי) שבאמצעותם בחנתם את נושא המחקר. המידע שתציגו יוביל לשאלת המחקר, והוא יתבסס על מקורות אמינים ועדכניים שאותם קראתם וסקרתם. **שימו לב! ניתן לכתוב את המבוא לאחר ארגון שאר פרקי העבודה.**

2. הצגת שאלת המחקר

השאלה תוצג בצורה ברורה בהתאם למקובל בתחום הדעת.

3. מערך המחקר / תכנית העבודה

עליכם לתאר את הדרך שבה פעלתם כדי לתת מענה לשאלת המחקר. חלק זה יכלול את תיאור שיטת המחקר, כלי המחקר, דרך איסוף הנתונים (באמצעות ניתוחי תוכן של טקסטים, מסמכים, דוחות, מקורות היסטוריים וכדומה, ראיונות, קבוצות מיקוד, שאלונים פתוחים או סגורים, תצפיות ועוד) ואת אופן ניתוח הנתונים.

4. הצגת ממצאים

הציגו את ממצאי המחקר (באופן מילולי או באמצעות טבלאות, גרפים, תרשימים, מפות, מפות מושגים וכדומה) באופן תמציתי, מובנה וברור שיסיע להבנה ויספק מענה לשאלת המחקר. את הצגת הממצאים יש ללוות בכותרות מתאימות.

5. דיון ומסקנות

דונו בממצאים ובאמצעותם הציגו את התשובות לשאלות המחקר. העלו את מסקנותיכם כפי שהן עולות מתוך התשובות לשאלות המחקר ומתוך הרקע התאורטי שהצגתם.

6. סיכום

בסיכום עליכם להציג בקצרה תמונה כללית של המחקר שבצעתם. עליכם לכלול בו את שאלת המחקר, את ממצאי המחקר העיקריים ואת הקשר שלהם לרקע התאורטי. בנוסף לכך, עליכם לכתוב התייחסות ביקורתית לתהליך המחקר שביצעתם ולהעלות את המלצותיכם להמשך אפשרי של המחקר.

7. ביבליוגרפיה

יש להציג את רשימת המקורות שבהם השתמשתם על פי הכללים המקובלים בתחום הדעת.

בעבודה ייעשה שימוש בחמישה עד שמונה פריטים ביבליוגרפיים לפחות. רישום ביבליוגרפי ייעשה לפי כללים אקדמיים מקובלים בתחום הדעת. יש להקפיד לציין את המקור ולהביא דברים בשם אומרם (כותבם). שימוש במקורות אינטרנטיים ייעשה רק כאשר המקורות אמינים. במקרים אלו יש לשמור על זכויות היוצרים תוך ציון מלא של פרטי הכותב והכתובת.

8. נספחים

יש להוסיף בסוף העבודה את המרכיבים הבאים :

א. הצעת מחקר מאושרת

ב. הצגת כלי המחקר (בהתאם לתחום הדעת)

ג. טקסטים/ מסמכים המעשירים את העבודה (בהתאם לתחום הדעת)

המרכיב הארגוני והטכני

- היקף העבודה – 15-20 עמודים (לא כולל נספחים)
- גודל דף 4A
- גופן 12 Ariel
- רווח שורה וחצי
- אין לניילן את הדפים.

לוח זמנים להגשת תוצרים המתקבלים לאורך ביצוע תהליך החקר

מועד ההגשה	המרכיבים להערכה ולאישור
	שאלת המחקר
	רשימה ביבליוגרפית מצומצמת
	ראשי הפרקים של העבודה
	סקירת ספרות מצומצמת
	תיאור שיטות המחקר וכלי המחקר
	הצעת המחקר
	פרק ראשון מתוך גוף העבודה
	הטיוטה הסופית
	עבודת החקר

חשוב!!!

- א. עליכם לשמור את התוצרים המתקבלים בכל שלבי העבודה. לשם כך מומלץ לאסוף את התוצרים בתיק תהליך (פורטפוליו) שיציג את תהליך הלמידה האישי והקבוצתי. בתיק ייאספו התוצרים לאחר תיקון לצד הערות המורה. יש לצרף לתיק התהליך גם מקורת מידע מצולמים ופירוט ביבליוגרפי.
- ב. ביצוע קפדני של שלבי העבודה (תהליך החקר) יבטיח תוצר סופי (עבודת חקר) באיכות גבוהה.

הרכב ההערכה של מרכיבי תהליך החקר ושל עבודת החקר:

המערך	המרכיב להערכה	החלק היחסי מציון התלמיד
המורה	תהליך החקר	שלב 1 - הגשת הצעת המחקר 10%
		שלב 2 - הגשת גוף העבודה 10%
		שלב 3 - הגשת הטיוטה הסופית 10%
	תוצר סופי	שלב 4 - הגשה סופית של עבודת החקר ; הערכת עבודת החקר על פי מחוון 10%
מעריך חיצוני	קריאת העבודה והערכתה על פי מחוון 60%	

מסמך ההנחיות לתלמיד נכתב על ידי:

- ד"ר אסתי שדלצקי - רכזת תכנית הניסוי "למידה בדרך החקר" במקצועות החובה בחטיבה העליונה, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך.
 - ד"ר אמירה רום - האוניברסיטה הפתוחה, המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה
 - מיכל לבנסברג-יצחק - האוניברסיטה הפתוחה, המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה וצוות מדריכות תכנית הניסוי "למידה בדרך החקר" וב"אופק הפדגוגי":
 - יעלה בוסתן
 - רות גבע
 - רוחמה וילשטיין
 - ניבאל חמאתי
 - נאוה לנצמן
 - אתי עמרם
 - ד"ר סיגל פרלמן
 - ד"ר ענת קדרון
 - שרה שאנני
 - רחל שחף
- סייעו בכתיבה:
- חני שלטון - מנהלת תחום מדידה מעצבת, ראמ"ה - הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך
 - הלנה קמרון - מנהלת גף משוב ארצי, ראמ"ה - הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך
- קיץ תשס"ט

נספח ב - דוגמאות מהשטח למחוזיים להערכת התוצר הסופי לפי תחומי דעת³

מחווין להערכת עבודת חקר עיונית באזרחות

מרכיבים בעבודת החקר (ממדים)	הקריטריונים להערכה: פירוט המטרות והמיומנויות הנבדקות	הניקוד	רמת הביצוע של התלמיד/ה		
			נמוך	בינוני	גבוה
מבוא	הצגת הנושא, שאלת חקר ממוקדת ומתוחמת וקשורה לבעיה אזרחית, דרך החקר, מושגים מרכזיים שיידונו בעבודה, הצגת חלקי העבודה והקשר של הנושא לבעיה אזרחית	10			
סקירת ספרות של הסוגיה התיאורטית / העקרונית / כללית	סקירת הספרות כוללת 4 – 6 פריטים רלבנטיים, אמניים ועדכניים המתייחסים לסוגיה באופן כללי על לכל ההיבטים של הנושא הנחקר (תופעות, אירועים, סוגיות גורמים מעורבים, חקיקה, פסיקה וכו'...) ובכלל זה הקשרים בין כל ההיבטים הללו. המקורות יהיו ראשוניים במידת האפשר. מכל מקור הוצאו הפרטים הרלבנטיים לנושא / לשאלת החקר הפרק כולל מושגים מרכזיים ותאוריה ו/או מחקרים בנושא	25			
	בפרק תבוא לידי ביטוי ההיכרות של התלמיד עם הנושא בכללותו, על כל גילוייו המרכזיים** הסיכום התיאורטי מקיף וממצה את הנושא על כל היבטיו. מובאים בו כל הרעיונות המרכזיים של הנושא ורק רעיונות אלה				
	כל פרק או תת-פרק ממוזג בין שני מקורות לפחות וכתוב בצורה תמציתית וברורה				
	הנושא מוצג באופן שמוביל לסוגיה הנחקרת הספציפית (בצורה משפכית או היגיון פנימי אחר)				
	לכל פרק או תת-פרק יש משפט פתיחה המציג את הנושא שידון בפרק, ומשפט מסכם בסיומו. הפרק כולו בנוי ומאורגן בצורה הגיונית.				
	בסוף סקירת הספרות מופיע סיכום קצר המציג בקצרה את הנושאים שנדונו בסקירת הספרות ומובילים לסוגיה הנחקרת הספציפית				
	הצגת מודלים ומושגים מתאימים שבאמצעותם תיבדק הסוגיה הספציפית הנבדקת				
בדיקת הסוגיה הנחקרת הספציפית	בחירת 3 – 6 מקורות / טקסטים / נתונים / נרטיבים הספציפיים לסוגיה וניתוחם באמצעות המושגים התיאורטיים (במבוא הוצגה הסוגיה הכללית, בחלק זה יש להציג את הסוגיה הספציפית העולה משאלת החקר הממוקדת).	30			
	בחירת המקורות, הצגתם וניתוחם מובילים לטיעון המתייחס לסוגיית המחקר, ומציף את הדילמות סביב הסוגיה ומציג פתרונות אפשריים שונים ושיקולים לבחירת הפתרונות.				

³ תכני המחוזיים באחריות המפתחים בכל תחומי הדעת. מחוזיים אלה נוצרו לצרכים מסוימים בסיטואציה מסוימת, והם מהווים בסיס לשינויים בהתאם לצרכים המשתנים והמתחדשים בתחומי הדעת השונים

				הניתוח מתבצע בדרך המתאימה לתחום האזרחות : הבחנה בין עמדה לדעה מעבר ברור בין רמת הכללה לסוגיה הספציפית ; קשר לוגי בין המקורות השונים שנותחו השוואה בין מקורות שונים ע"פ קריטריונים ברורים ומתאימים לנושא כל המקורות הרלבנטיים נבדקו (פסיקה, חקיקה ברמות השונות, מחקרים קודמים בנושא, אירועים דומים מהעבר וכו')	
			20	הצגת טיעון המסכם את ההתייחסות לשאלת החקר (הצגת עיקרי הממצאים בהתייחס לשאלה) הטיעון יכלול תשובה לשאלת החקר (טענה) לפחות שני נימוקים המבוססים על החלק המחקרי שמופיע בעבודה (מסוג הסבר או מסוג ראיה) התשובה/המסקנה מוצגת כתובנה תיאורית ומעשית הנובעת מהנימוקים שהוצגו. התייחסות מעשית - למשל, המלצות לשיפור / לשינוי / לטיפול בבעיה האזרחית השלכות, קווי מדיניות רצויים, פעילות אזרחית אפשרית וכו' התייחסות ביקורתית לתהליך החקר רישום ע"פ אחת השיטות המקובלות	מסקנות דיון
			5	ציטוט ע"פ הכללים	ביבליוגרפיה
			5	<u>הצגה ע"פ הדרישות</u> (שער, עימוד, תוכן עניינים) <u>כתיבה תקינה</u> <u>נספחים</u> – כוללים את המרכיבים הבאים : הצעת העבודה המאושרת, כלי המחקר, נתוני המחקר הגולמיים, חומרי העשרה במידה ויש	עיצוב כללי
			5	<u>המורה המלמד</u> : רפלקציה בע"פ עם הקבוצה ועם כל תלמיד*** הרפלקציה תכלול שלושה מרכיבים : המימד הלימודי ; המימד האישי והבין-אישי (עבודת הצוות) ; המימד האזרחי-ערכי. <u>הבודק החיצוני</u> : רפלקציה קבוצתית בכתב לגבי שיקולי הדעת בתהליך כתיבת העבודה ובנקודות צומת בהם התעורר הצורך לקבל הכרעה (למשל, בחירת הנושא, מיקוד הנושא, בחירת כלי המחקר, הגדרות אופרטיביות למשתנים, חלוקת העבודה בקבוצה, גיבוש מסקנות וכו')****	רפלקציה של התלמיד לעבודה שלו ושל הקבוצה

* בידי המורה נתונה הסמכות להוסיף או לגרוע 15% מהציון של כל אחד מתלמידי הקבוצה בהתאם למידת תפקודו ולמידת תרומתו לתהליך הקבוצתי

** דוגמאות :

עבודה העוסקת בתופעת הפאפאראצי תתייחס כמובן לזכות הציבור לדעת ולחופש המידע וליישומן של זכויות אלה לגבי סלבריטאים לעומת אנשי ציבור ופוליטיקאים
עבודה העוסקת בהסתה תכלול התייחסות לבג"צ "קול העם" כבסיס לדיון
עבודה העוסקת בדמוקרטיה מתגוננת בישראל, תכלול גם איזכור של ספטמבר 2000 בארה"ב
עבודה העוסקת בשוויון בין המינים בצה"ל, תתייחס גם לבג"צ אליס מילר, אורך השירות של בנים ושל בנות וכו' גם אם זה לא הנושא הנחקר
עבודה העוסקת בעליית רמת השחיתות הפוליטית בישראל, תתייחס גם לאירועים אקטואליים, על אף שעליהם טרם נכתבו מאמרים

*** הרפלקציה

א. הליך הלימודי שעברו ע"פ הצמתים המצוינים במחווין (שאלות לדוגמה : אילו מושגים באזרחות עלו בעבודה וכיצד באו לידי ביטוי בתוצאות / במסקנות? מה הדברים החדשים שלמדתם בעקבות כתיבת

העבודה? מה ניתן ללמד על העבודה הזו בשיעורי אזרחות הרגילים? איזה מחקר המשך הייתם מציעים לעבודה זו? (

ב. התהליך הבין-אישי בקבוצה והתהליך האישי של כל אחד מהם במסגרתה (שאלות לדוגמה : מה היו הקשיים בתהליך העבודה. כיצד התגברתם עליהם? מה למדת על עצמך כחבר בקבוצה? מה היו נקודות החולשה החוזק של כל אחד ושל הקבוצה כולה? מה הו המשברים בתהליך ואיך התגברתם עליהם?)

ג. ההיבט הערכי – אזרחי (שאלות לדוגמה : מדוע בחרתם דווקא נושא זה לעבודה באזרחות. כיצד הנושא / המסקנות מתחברות לחיים שלך כאזרח ? האם העבודה שינתה אצלך עמדות / גישות / תפיסות ומדוע? מה הייתם מציעים כפעילות אזרחית בעקבות העבודה?).

**** רפלקציה להערכת המעריך החיצוני :

תהיה בכתב בלבד. הרפלקציה הכתובה תהיה קבוצתית ותתייחס רק לתהליך הלימודי כפי שמופיע במחווה.

מחווון להערכת עבודת חקר כמותית באזרחות

מרכיבים בעבודת החקר (ממדים)	הקריטריונים להערכה: פירוט המטרות והמיומנויות הנבדקות	הניקוד	רמת הביצוע של התלמיד/ה		
			נמוך	בינוני	גבוה
מבוא	הצגת הנושא, שאלת חקר ממוקדת ומתוחמת וקשורה לבעיה אזרחית, דרך החקר, השערה ומשתנים, מושגים מרכזיים שיידונו בעבודה, הצגת חלקי העבודה והקשר של הנושא לבעיה אזרחית	10			
סקירת ספרות	סקירת הספרות כוללת 5–6 פריטים רלבנטיים, אמינים ועדכניים המתייחסים לכל ההיבטים של הנושא הנחקר (משתנים, תופעות, אירועים, סוגיות וכו')... ובכלל זה הקשרים בין כל ההיבטים הללו. המקורות יהיו ראשוניים במידת האפשר. מכל מקור הוצאו הפרטים הרלבנטיים לשאלת החקר הסקירה כוללת מחקרים שנעשו בנושא / תאוריה ו/או מושגים מרכזיים לנושא	25			
	בפרק תבוא לידי ביטוי ההיכרות של התלמיד עם הנושא בכללותו, על כל גילוייו המרכזיים**				
	הסקירה מקיפה וממצה את הנושא על כל היבטיו. מובאים בו כל הרעיונות המרכזיים של הנושא ורק רעיונות אלה				
	סקירת הספרות מתייחסת לכל אחד מהמשתנים הנדונים וכן לקשר שביניהם. כל פרק ממוזג בין שני מקורות לפחות וכתוב בצורה תמציתית וברורה				
	הנושא מוצג באופן שמוביל להשערה (בצורה משפכית או היגיון פנימי אחר)				
	לכל ראש פרק יש משפט פתיחה המציג את הנושא שידון בפרק, ומשפט מסכם בסיומו..				
	בסוף סקירת הספרות מופיע סיכום קצר המציג בקצרה את הנושאים שנדונו בסקירת הספרות ומובילים להשערת המחקר				
החלק המחקרי	הצגת דרך המחקר	15			
	הצגת שאלת המחקר + השערת המחקר + המשתנים + הגדרות אופרטיביות למשתנים				
	הצגת כלי מחקר שמתאים לשאלת החקר כלי המחקר אכן בודק את כל התופעה הנחקרת ורק אותה.				
	הצגת השיקולים לבחירת כלי המחקר ואופן בנייתו				
	הצגת האובייקט הנחקר (אוכלוסיית מחקר, או מדיה נחקרת וכו'), סיבת בחירתו (מדגם מקרי / נגישות וכו')				
	תיאור הפעלת כלי המחקר				
	תיאור הדרך שבה עשה החוקר שימוש בכלי המחקר, התנאים וכו' הצגת דרך חישוב התוצאות (ממוצעים, שכיחויות, חציון וכו')				
	הצגת הממצאים	15			

				הנתונים הגולמיים מוצגים בצורה ברורה ומופיעים בנספחים (תמלילי ראיונות, טבלת ריכוז נתונים משאלונים וכו') הממצאים מוצגים ומוסברים באופן גרפי ומילולי בצורה המסייעת להבנה ע"פ המקובל בתחום הדעה, לדוגמה: טבלאות, גרפים, תרשימים או איורים המלווים בהסבר מילולי הממצאים מוצגים בצורה המתאימה לשאלת החקר	
			20	הצגת הפרכה או אישוש להשערה בדרך של טיעון. הטיעון יכלול שני נימוקים לפחות (לפחות אחד מהם מבוסס על המחקר שערך התלמיד) ומסקנה הנובעת מהנימוקים, במידה ויש ממצאים סותרים לנימוקים שהוצגו – יש להתייחס אליהם. המסקנה תכלול התייחסות מעשית (למשל, המלצות לשיפור / לשינוי / לטיפול בבעיה האזרחית השלכות, קווי מדיניות רצויים, פעילות אזרחית אפשרית וכו') מתן הסבר לממצאים והשוואה בין החקר לסקירת הספרות התייחסות ביקורתית לתהליך החקר שאלות נוספות שעולות אצל הכותב בעקבות מסקנותיו / ממצאיו	דיון ומסקנות
			5	רישום ע"פ אחת השיטות המקובלות ציטוט ע"פ הכללים	ביבליוגרפיה
			5	הצגה ע"פ הדרישות (שער, עימוד, תוכן עניינים) כתיבה תקינה נספחים – כוללים את המרכיבים הבאים: הצעת העבודה המאושרת, כלי המחקר, נתוני המחקר הגולמיים, חומרי העשרה במידה ויש	עיצוב כללי
			5	המורה המלמד: רפלקציה בע"פ עם הקבוצה ועם כל תלמיד*** הרפלקציה תכלול שלושה מרכיבים: המימד הלימודי; המימד האישי והבין-אישי (עבודת הצוות); המימד האזרחי-ערכי. הבודק החיצוני: רפלקציה קבוצתית בכתב לגבי שיקולי הדעת בתהליך כתיבת העבודה ובנקודות צומת בהם התעורר הצורך לקבל הכרעה (למשל, בחירת הנושא, מיקוד הנושא, בחירת כלי המחקר, הגדרות אופרטיביות למשתנים, חלוקת העבודה בקבוצה, גיבוש מסקנות וכו')****	רפלקציה של התלמיד לעבודה שלו ושל הקבוצה

* בידי המורה נתונה הסמכות להוסיף או לגרוע 15% מהציון של כל אחד מתלמידי הקבוצה בהתאם למידת תפקודו ולמידת תרומתו לתהליך הקבוצתי

** דוגמאות:

עבודה העוסקת בתופעת הפאפאריצי תתייחס כמובן לזכות הציבור לדעת ולחופש המידע וליישומן של זכויות אלה לגבי סלבריטאים לעומת אנשי ציבור ופוליטיקאים

עבודה העוסקת בהסתה תכלול התייחסות לבג"צ "קול העם" כבסיס לדיון עבודה העוסקת בדמוקרטיה מתגוננת בישראל, תכלול גם איזכור של ספטמבר 2000 בארה"ב

עבודה העוסקת בשוויון בין המינים בצה"ל, תתייחס גם לבג"צ אליס מילר, אורך השירות של בנים ושל בנות וכו' גם אם זה לא הנושא הנחקר
עבודה העוסקת בעליית רמת השחיתות הפוליטית בישראל, תתייחס גם לאירועים אקטואליים, על אף שעליהם טרם נכתבו מאמרים

*** הרפלקציה

- א. הליך הלימודי שעברו ע"פ הצמתים המצוינים במחווין (שאלות לדוגמה : אילו מושגים באזרחות עלו בעבודה וכיצד באו לידי ביטוי בתוצאות / במסקנות? מה הדברים החדשים שלמדתם בעקבות כתיבת העבודה? מה ניתן ללמד על העבודה הזו בשיעורי אזרחות הרגילים? איזה מחקר המשך הייתם מציעים לעבודה זו?
- ב. התהליך הבין-אישי בקבוצה והתהליך האישי של כל אחד מהם במסגרתה (שאלות לדוגמה : מה היו הקשיים בתהליך העבודה. כיצד התגברתם עליהם? מה למדת על עצמך כחבר בקבוצה? מה היו נקודות החולשה החוזק של כל אחד ושל הקבוצה כולה? מה הו המשברים בתהליך ואיך התגברתם עליהם?)
- ג. ההיבט הערכי – אזרחי (שאלות לדוגמה : מדוע בחרתם דווקא נושא זה לעבודה באזרחות. כיצד הנושא / המסקנות מתחברות לחיים שלך כאזרח? האם העבודה שינתה אצלך עמדות / גישות / תפיסות ומדוע? מה הייתם מציעים כפעילות אזרחית בעקבות העבודה?).

**** רפלקציה להערכת המעריך החיצוני :

תהיה בכתב בלבד. הרפלקציה הכתובה תהיה קבוצתית ותתייחס רק לתהליך הלימודי כפי שמופיע במחווין.

מחווון להערכת עבודת החקר בתנ"ך

רמת הביצוע של התלמיד/ה			הקריטריונים להערכה: פירוט המטרות והמיומנויות שהכלי בודק	מרכיבים בעבודת החקר (ממדים)
1 נמצאת בראשית הדרך	2 השיג/ה את המטרה בחלקה	3 השיג/ה את המטרה במלואה		
() נקודות)	() נקודות)	() נקודות)	- השאלה מנוסחת בבירור , מתוחמת בזמן/מקום/קורפוס ורלבנטית לנושא. (1 נקודה) - השאלה מסוג המקובל בתחום הדעת, מנוסחת באופן שתציג את הערך/ התהליך/ הרעיונות/תפיסת עולם/תופעה/דמות מקראית. (2 נקודות) - השאלה ברמה ובהיקף מתאים המזמנת חקר שיתבסס על מקורות מידע שונים ומגוונים. (2 נקודות)	שאלת החקר (5 נקודות)
() נקודות)	() נקודות)	() נקודות)	- נימוקים לבחירת הנושא וחשיבותו. (2 נקודות) - הפרק כולל מושגים מרכזיים רלבנטיים לנושא הנבחר. (2 נקודות) - הצגת התהליך המתאים לבדיקת שאלת החקר (4 נקודות) - הצגת השיקולים בבחירת התהליך (4 נקודות) - המידע שנאסף רלבנטי וקשור לנושא, מתייחס למקורות מקראיים, חוץ מקראיים מרכזיים בתחום, למחקרים ולפרשנות (3 נקודות) - המידע נאסף ממקורות אמין, עדכניים (2 נקודות) - המידע שנאסף עוסק בכל ההיבטים על הנושא ומוביל לשאלת החקר. (4 נקודות) - המידע מוזג כהלכה תוך התייחסות לשאלת החקר (4 נקודות)	רציונל מבוא, רקע תיאורטי (25 נקודות)
() נקודות)	() נקודות)	() נקודות)	- הבאת מקורות מקראיים וחוץ מקראיים (5 נקודות) - ניתוח ופרשנות של המקורות המקראיים והחוץ מקראיים, שיכלול מסרים מרכזיים רלבנטיים לשאלת החקר, רעיונות והשוואה למקורות אחרים (10 נקודות) - הצגת התכנים , הרעיונות והטיעונים כמענה לשאלת החקר. (10 נקודות) - התכנים והרעיונות מאורגנים כנושאים ותת נושאים ברצף הגיוני ומתפתח. (קיים קשר מפורש בין תתי הנושאים) (5 נקודות)	מערך המחקר / תכנית העבודה (הדרך בה ניתן מענה לשאלת המחקר) או התמודדות עם שאלת החקר בהתבסס על ממצאים. (30 נקודות)
			- הדיון מתייחס לרקע התיאורטי ולשאלות המחקר ולממצאים. (7 נקודות) - קיימת הבחנה בין פשט הכתוב לבין הדעות השונות של הפרשנים והחוקרים (8 נקודות) - נקיטת עמדה ביקורתית. (7 נקודות) - הסקת מסקנות הנובעות מהכתובים, מתבססות עליהן ומנוסחות כהלכה. (8 נקודות)	מסקנות, דיון וסיכום (30 נקודות)
			- רשימת מקורות תקנית ועקבית בהתאם לאחת השיטות האקדמיות המקובלות. מראי המקום יופיעו בגוף העבודה או בסופה. בין 5-8 מקורות (5 נקודות) - הצגה על פי דרישות (שער, עימוד, תוכן עניינים) (2 נקודות) - כתיבה תקנית – שפה ברורה ונכונה. (3 נקודות)	עיצוב / כללי (10 נקודות)

מחווון להערכת עבודת החקר בספרות

רמת הביצוע של התלמיד/ה			ניקוד (בעבודה הגמורה)	קריטריונים	מרכיב בעבודת החקר
1 נמצאת בראשית הדרך	2 השיג/ה את המטרה בחלקה	3 השיג/ה את המטרה במלואה			
			20	המבוא כולל נימוק/ים לבחירת הנושא ולחשיבותו – 2 נק'	מבוא ורקע
				המבוא כולל נימוקים לבחירת היצירות הספרותיות הנדונות – 2 נק'	
				המבוא כולל הסבר למושג המרכזי או לתופעה המרכזית שיידונו בעבודה – 5 נק'	
				המידע מתבסס על מקורות מידע אמין ועדכניים הן תיאורטיים כלליים (במידת הצורך) והן ספרותיים – 3 נק'	
				המידע ממוזג באופן שיוביל לשאלת החקר – 4 נק'.	
				המידע המוצג במבוא מוצג באופן שיוביל לפיתוח הנושא בגוף העבודה – 4 נק'	
			5	השאלה נובעת מהנושא הנבחר, המיצירות הספרותיות הנבחרות ומהמידע במבוא התיאורטי – 2 נק'	שאלת החקר
				השאלה מכילה את המושג מרכזי ו/או את התופעה שיידונו בעבודה וכן את מבחר היצירות שיידונו בעבודה – 2 נק'	
				השאלה פורייה, ודורשת עריכת מחקר על מנת לענות עליה – 1 נק'	
			50	קיימים יישום ופיתוח תיאורטיים של המושגים, הרעיונות, התופעות אשר הוצגו במבוא במהלך הדיון ביצירות הספרותיות – 20 נק'	המחקר - גוף העבודה
				ישנם ניתוח ופרשנות שיטתיים ומובנים של יצירות הספרות בהתאם לשאלת החקר – 20 נק'	
				יש קשר לוגי והתפתחותי מפורש (על ידי התלמיד) בין הפרקים – 10 נק'	
			15	הסיכום נובע מגוף העבודה ומתבסס עליו – 7 נק'	סיכום דיון ומסקנות
				ישנה התייחסות לרקע התיאורטי ולשאלת החקר – 8 נק'	
			5	רישום על פי הכללים המקובלים – 3 נק'	ביבליוגרפיה
				ציטוט על פי הכללים המקובלים – 2 נק'	
			5	הצגה על פי הדרישות (שער, עימוד, תוכן עניינים) – 1 נק'	עיצוב כללי
				כתיבתה תקינה (כותרות, כתיב), תמציתית וברורה, קיימת כתיבה רציפה, הגיונית ומלכדת את כל חלקי העבודה – 2 נק'	
				נספחים – כוללים את הצעת העבודה המאושרת, מאמרים וחומרי העשרה במידה ויש – 2 נק'	

מחווון להערכת עבודת החקר בהיסטוריה בחמ"ד

המחווון מגדיר שלוש רמות הערכה, על-פי ההגדרות הבאות:

3	2	1
נכשל - חלש	בינוני - טוב	מצטיין
פחות מ 55%	55%-80%	מעל 80%

3	2	1	לנוחיותכם, מצורפת טבלת ניקוד:
נכשל - חלש פחות מ 55%	בינוני - טוב 80%-55%	מצטיין מעל 80%	
0-2	3-4	5	5 נקודות
0-5	5-7	8-10	10 נקודות

המרכיב בעבודת החקר	קריטריונים	נ י ק ו ד	השיג את המטרה במלואה (מצטיין)	השיג את המטרה באופן חלקי (בינוני)	לא השיג את המטרה (השיגיו נמוכים מאד)
שאלת החקר (5)	השאלה מנוסחת בבירור, ממוקדת בזמן ובמקום ועוסקת באירועים ובתהליכים היסטוריים ודורשת עריכת מחקר כדי לענות עליה.	5	השאלה מנוסחת היטב ממוקדת בזמן ובמקום עוסקת באירועים ובתהליכים היסטוריים וניתנת לחקירה.	השאלה מנוסחת כראוי, אך אינה ממוקדת בזמן ובמקום בהתאם לנושא הנחקר. וניתנת לחקירה	השאלה לא מנוסחת בבירור, אינה ממוקדת בזמן ובמקום ולא ניתנת לחקירה,
מבוא (20)	הרקע ההיסטורי המוצג תחום היטב, בזמן מקום והיקף	5	הרקע ההיסטורי, תחום היטב ומקיף במידה הנכונה.	הרקע ההיסטורי תחום במידה טובה ואינו מקיף די הצורך	הרקע ההיסטורי לא תחום כראוי ואינו מקיף כלל
	המבוא מעורר את הקורא להמשיך ולהיכנס לתהליך החקר (יוצר עניין)	5	מעורר עניין אטרקטיבי וחדשני.	מעורר עניין במידה בינונית.	לא מגרה את הקורא להמשיך קריאה.
	הצגת מושגים מרכזיים, מקורות מידע.	5	הוצגו מושגים מרכזיים ומקורות מידע בגיוון רב ובאופן מושכל	הוצגו מושגים ומקורות מידע מגוונים באופן חלקי	הצגת חלק מהמושגים, הצגתם באופן חלקי, והמקורות לא מגוונים.
	הצגת מבנה העבודה: סדר הגיוני המוביל לתשובה לשאלת החקר.	5	רצף ראשי הפרקים הוצגו בהיגיון, ניתן הסבר לכל פרק והובהרה תרומתו למטרת המחקר	ראשי הפרקים הוצגו בהיגיון אך ההסבר לא מספיק, ולא הובהרה היטב תרומת הפרקים להבנת המחקר.	אין היגיון בראשי הפרקים שהוצגו או שלא הוצגו כלל. ההסברים וההבהרות לתרומת הפרקים למטרת המחקר לוקים בחסר.
גוף העבודה (40)	ראשי הפרקים מוצגים בסדר הגיוני המוביל לתשובה על שאלת החקר. "סדר הגיוני" הוא סדר כרונולוגי, או סדר המתייחס לרצף בין גורמים משפיעים לגורמים מושפעים, או סדר הצגת תתי-הנושאים השונים הנבדקים בעבודה לצורך מתן תשובה כוללת לשאלת	10	הפרקים מסודרים בסדר לוגי ברור. הסדר מסייע לתלמיד לענות על שאלת החקר.	ישנו סדר הגיוני אך קשה לראות כיצד סדר זה מסייע ללומד לענות על שאלת החקר.	הפרקים אינם מסודרים ולא ניתן לראות מבנה לוגי של הפרקים ולא קשר לשאלת החקר.

	החקר.				
	דרך הצגת החומר מתאימה לכלים המקובלים בתחום הדעת ההיסטורי: שימוש במקורות היסטוריים ראשוניים או שניוניים, שימוש במחקרים היסטוריים מגוונים, רלבנטיים ועדכניים	10	שימוש במקורות מידע מגוונים: מקורות ראשוניים ומקורות משניים עדכניים. ישנו שימוש במקורות הראשוניים המביא את המבט האישי על התקופה. המקורות המשניים מביאים את ההכללות על התקופה. המקורות המחקריים כתובים על ידי לפחות חוקר אחד מרכזי של התחום.	ישנו שימוש במקורות ראשוניים ומשניים אבל לא ברור ההבדל במידע שניתן להפיק מהמקורות השונים. המקורות המחקריים כתובים על ידי לפחות חוקר אחד מרכזי של התחום. המקורות לא תמיד עדכניים.	אין שימוש באחד משני סוגי המקורות. אין אזכור של חוקר מרכזי. אין מקורות עדכניים.
	המידע שנכתב מקיף את הנושאים בצורה רחבה וממוקדת. בהתאם לנושא הנחקר תוך הצגת המושגים המרכזיים ומפעיל חשיבה ביקורתית.	10	הפרק בנוי מפתחה, גוף וסיום הפרק ממוקד בהתדיינות סביב נושא אחד.	הפרק בנוי מפתחה אך אין סיכום או להפך. הפרק אינו ממוקד כראוי	אין פתיחה או סיום, חסר ואין מיקוד סביב נושא מרכזי
	הפעלת כלי מחקר רלבנטיים: הבחנה בין דעה לעובדה/ הבחנה בין סיבה לתוצאה, אחוד מידע נכון, יכולת השוואה בין נושאים שונים ובין מקורות שונים וכדומה	10	הפרק דן בנושא שבו הוא עוסק תוך שימוש בדוגמאות, בפרשנות, בהסברים, בהשוואות, ביצירת ניגודים, בשאלת שאלות.	הפרק מביא רק חלק מכלי המחקר ההיסטוריים, כך שהדיון מעמיק וממצה באופן חלקי בלבד.	בפרק ישנן מספר מועט של דוגמאות, דבר שמקשה על הבנת הנושא; ההסברים לא מסבירים את התופעות; חסרות פרשנויות שחיוניות להבנת העניין.
תשובה לשאלת החקר- מסקנות, דיון וסיכום (20)	המסקנות תקפות ומבוססות: שאלת החקר מקבלת מענה ודרך הצגת המסקנות כדברי סיכום העולים מתוך ההתמודדות עם שאלת החקר במהלך העבודה (עם הפירוט בפרקים השונים)	10	ניסוח בהיר של סיכום העבודה תוך התבססות על המידע בכל הפרקים הרלבנטיים. שאלת החקר מקבלת מענה ישיר ומעמיק.	ניסוח מעורפל של התשובה לשאלת החקר, התשובה אינה מבוססת דיה. סיכום העבודה. שאלת החקר לא נענית במישרין, ובצורה מעמיקה, או שלא ניכר שהיא הברירה התיכון של העבודה	אין סיכום או שהסיכום שטחי מאוד, ואינו מבוסס כלל. שאלת החקר לא מקבלת מענה.
	הפעלת חשיבה ביקורתית: קיימת התייחסות אישית של התלמידים לשאלת החקר	10	ניכר שהתלמיד הבין לעומקה את שאלת החקר ועבר תהליך מסוים תוך כדי עבודתו. המסקנות משקפות העמקה ומעוררות חשיבה.	ניכר שהתלמיד עיבד באופן שטחי את הנלמד. המסקנות בנאליות ומעורות עניין במידה פחותה	אין (כמעט) התייחסות אישית לנלמד אין כמעט מסקנות, או שהמסקנות הינן שטחיות
עיצוב- וכללי כתיבה אקדמיים (15)	כתיבתה תקינה (כותרות, כתיב, תוכן עניינים), שימוש בשפה ברורה, צורה חיצונית: עימוד, הגשת מסמך רציף, הגשה "קריאה" גוף העבודה ילווה בשימוש בסימוכין ובהערות שוליים הכתובים באופן תקני ואחיד רשימת מקורות תקינה ועקבית, המוצגת לפי כללי הכתיבה האקדמית	5 5 5	העבודה הוגשה בצורה אסטטית, הכתיבה תקינה ורציפה. הביבליוגרפיה נכתבה ע"פ הכללים והמקורות עומדים בסטנדרטים של כתיבה אקדמית נרשמו הערות שוליים ומראי מקומות באופן סביר ובהתאם למקובל	העבודה הוגשה בצורה אסטטית, אך הכתיבה לא תמיד תקינה ורציפה. הביבליוגרפיה נכתבה עפ"י הכללים האקדמיים רק באופן חלקי, והמקורות לא תמיד עומדים בסטנדרטים של כתיבה אקדמית. נרשמו הערות שוליים ומראי מקומות באופן חלקי בלבד	העבודה לא הוגשה בצורה אסטטית, השפה אינה תקינה ויש קושי לקרוא את העבודה מכלול. הביבליוגרפיה לא נכתבה עפ"י הכללים האקדמיים והמקורות אינם עומדים בסטנדרטים של כתיבה אקדמית. לא נרשמו הערות שוליים ומראי מקומות כמקובל.

מחווון להערכת עבודת החקר בהיסטוריה במ"מ

רמת הביצוע של התלמיד/ה			ניקוד (בעבודה הגמורה)	קריטריונים	מרכיב בעבודת החקר
1 נמצאת בראשית הדרך	2 השיג/ה את המטרה בחלקה	3 השיג/ה את המטרה במלואה			
			20	המידע שהוצג תחום היטב בזמן, מקום והיקף	הצגת הנושא והרקע ההיסטורי ומבוא
				המידע המוצג מבוסס על ממקורות אמינים	
				ועדכניים ורלבנטיים	
				המידע מוזג כהלכה	
			5	המבוא מציג את שיטות המחקר ואת אופן ארגון העבודה	שאל(ות) החקר
				השאלה מנוסחת בבירור	
				השאלה דורשת עריכת מחקר על מנת לענות עליה	
				השאלה עוסקת באירועים ובתהליכים היסטוריים	
			40	השאלה ממוקדת בזמן ובמקום ומאפשרת חקר משמעותי בהתאם להיקף הנדרש	התמודדות עם שאלת החקר – גוף העבודה
				ראשי הפרקים מוצגים בסדר הגיוני המוביל לתשובה על שאלת החקר.	
				"סדר הגיוני" הוא סדר כרונולוגי, או סדר המתייחס לרצף בין גורמים משפיעים לגורמים מושפעים, או סדר הצגת תתי-הנושאים השונים הנבדקים בעבודה לצורך מתן תשובה כוללת לשאלת החקר.	
				דרך הצגת החומר מתאימה לכלים המקובלים בתחום הדעת ההיסטורי: שימוש במקורות היסטוריים ראשוניים או שניוניים, שימוש במחקרים היסטוריים	
			25	הפעלת כלי מחקר רלבנטיים: הבחנה בין דעה לעובדה, הבחנה בין סיבה לתוצאה, אחוד מידע נכון, יכולת השוואה בין נושאים שונים ובין מקורות שונים.	מסקנות, דיון וסיכום
				גוף העבודה ילווה בשימוש בסימוכין ובהערות שוליים הכתובים באופן תקני ואחיד.	
				המסקנות תקפות ומנוסחות כהלכה	
				הדיון בממצאים מתייחס לשאלות המחקר קיימת רפלקציה אישית והתייחסות אישית של כל תלמיד מהקבוצה למחקר. קימת התייחסות אפשרית להמשך מחקר עתידי (אופציה)	
			5	כתיבתה תקנית (כותרות, כתיב, תוכן עניינים), שימוש בשפה ברורה, צורה חיצונית: עימוד, הגשת מסמך רציף, הגשה "קריאה"	עיצוב / כללי
			5	רשימת מקורות תקנית ועקבית, הוצגו לפחות חמישה מקורות מידע מקובלים.	ביבליוגרפיה